

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra biologie a environmentálních studií

Přírodovědná a kulturní charakteristika regionu

Jizerské hory

Autor: Klára Zrůstová

Vedoucí práce: doc. RNDr. Vasilis Teodoridis, Ph.D.

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně s vyznačením všech použitých pramenů a spoluautorství. Souhlasím se zveřejněním bakalářské práce podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Praha, 13. 3. 2012

podpis

Abstrakt

Práce souhrnným způsobem zaznamenává veškeré dosavadní poznatky o Jizerských horách. První část se zaměřuje na podobu místní přírody, výskyt živočišných i rostlinných druhů atd., jednotlivé kapitoly se věnují geologii, klimatu, fauně, floře a vodstvu Jizerských hor. Práce dále podrobně zpracovává historický vývoj osídlení hor od příchodu nejstarších obyvatel až do současnosti a zmíněno je i téma lesnictví a sklářství v tomto regionu. Na území Jizerských hor, jakožto součásti Sudet, tvořili Němci významné procento populace, problematika jejich odsunu z této oblasti je proto také důležitou součástí práce. Na příkladu vybraných zaniklých vesnic a částečně zaniklých osad je poukázáno na to, jak konec druhé světové války a následné vysídlení obyvatelstva z pohraničních oblastí zasáhlo do celkového konceptu krajiny. Jsou zde zachyceny i statistické údaje počtu obyvatel a počtu domů v jednotlivých vesnicích. Nedílnou součástí práce je i vylíčení současné podoby hor, zaznamenán je stavební vývoj od 50. let, ekologické katastrofy, nastíněna je problematika exploatace a znečištění Jizerských lesů, zahrnuta je i kapitola o turistickém ruchu, který v Jizerských horách hraje významnou roli. Při zpracování této práce byly použity materiály nejen ze státních okresních archivů v Jablonci nad Nisou a v Liberci, ale částečně také cizojazyčná literatura.

Abstract

The bachelor thesis summarizes in a comprehensive way all existing knowledge about the Jizera Mountains. The first part is focused on the form of the local habitat, the occurrence of animal and plant species etc.; individual chapters deal with geology, climate, fauna, flora and waters of the Jizera Mountains. The work further follows the detailed historical development of the mountain settlement since the arrival of the oldest inhabitants up to present. The forestry and glass-making are mentioned as well. In the Jizera Mountains area as a part of Sudetenland, a significant percentage of the population was represented by Germans therefore the issue of their displacement from this region is also the important component. The example of the researched abandoned villages and partly abandoned colonies illustrates how the end of the World War II and the following displacement of the population from border territories influenced the whole concept of landscape. The work contains the statistical data of the number of both inhabitants and houses in each village. The integral part of this work is the description of the current form of the mountains, building development since the 1950s and ecological disasters. The exploitation and pollution of the Jizera Mountains are outlined as well as the chapter regarding the tourism and its significant role. The resources for this work were studied not only in the state archives in Jablonec nad Nisou and Liberec but also in the foreign-language literature.

Poděkování

Děkuji doc. RNDr. Vasilisi Teodoridisi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky a v neposlední řadě také za trpělivost.

Dále děkuji všem blízkým za pochopení a podporu při psaní této práce.

Obsah

Prohlášení	2
Abstrakt	3
Abstract.....	4
Poděkování	5
1. Úvod	8
2. Stručná charakteristika a popis Jizerských hor	10
2.1 Geologický a geomorfologický vývoj.....	11
2.2 Klimatické a hydrologické poměry	15
2.3 Fauna a flóra.....	18
3. Historický vývoj Jizerských hor	22
3.1 Sklářny a sklářství	23
4. Odsun Německého obyvatelstva	26
4.1 Odsun Němců z Liberecka	27
4.2 Fáze divokého odsunu a s ní spojené excesy Jizerských hor	29
4.3 Fáze organizovaného odsunu	30
4.4 Konečná fáze odsunu	34
5. Proměna krajiny následkem nového osídlování	35
5.1 Situace po roce 1945 v širším dobovém kontextu	35
5.2 Osud památek a míst	37
5.3 Zmizelé osady Jizerských hor po roce 1945	39
5.3.1 Gross Iser (Velká Jizera).....	40
5.3.2 Hohenwald (Vysoký)	43
5.3.3 Strickerhäuser	45

5.3.4	Feldhäuser (Polní domky).....	47
5.3.5	Börnlahaus	48
5.4	Částečně zaniklé osady Jizerských hor po roce 1945	48
5.4.1	Wünschendorf (Srbská)	49
5.4.2	Bernsdorf (Horní Řasnice).....	51
5.4.3	Schönwald (Krásný les)	54
5.4.4	Haindorf (Hejnice).....	55
5.4.5	Kleine Iser (Jizerka).....	58
5.5	Další zaniklá místa hor.....	61
6.	Ostatní faktory ovlivňující tvář Jizerských hor	62
6.1	Stavební vývoj.....	62
6.2	Exploatace a „ekologické“ katastrofy	64
6.3	Turistický ruch	67
7.	Závěr.....	69
8.	Literatura, archivní prameny, webové zdroje.....	71
9.	Seznam obrázků.....	80
10.	Seznam tabulek	82

1. Úvod

Název práce „Přírodovědná a kulturní charakteristika regionu Jizerské hory“ přesně vystihuje, čím se tato předkládaná rešeršní bakalářská práce zabývá a jak je vnitřně koncipována. Tuto práci lze obecně rozdělit na dvě samostatné části. V první části jsou uvedeny přírodovědné informace studovaného regionu Jizerských hor s ohledem na podrobný výčet dosavadních poznatků o vodstvu, fauně, flóře, geologii a geomorfologii a klimatických poměrech. Vedle toho druhá, rozsáhlejší část práce představuje „Jizerky“ nejen jako kulturní krajinu, významně propojenou s člověkem a lidskou činností ale také jako místo, které ze své paměti vydává mnohá skrytá tajemství a lidské osudy. V této části je pojednáno také o tématu osídlování Jizerských hor, a to jak o prostoru, který dříve poskytoval místo usedlíkům žijícím zde po dlouhé generace, tak o místě které dalo nové domovy, nové možnosti, finanční zdroje či pracovní a rekreační vyžití. Práce si klade za cíl, poukázat na to, jak je podstatné spojení člověka s krajinou a jak nejen člověk krajinu ovlivňuje, ale také jaký vliv může mít krajina na člověka. Toto hluboké harmonické propojení panující po dlouhé věky, bylo během posledních tří století výrazně a nevratně narušeno. Nejhorší změny začaly s příchodem průmyslové revoluce a první světové války. Nicméně oblast Jizerských hor bezesporu nejvíce zasáhla druhá světová válka a poválečné události spojené s vysídlování původního německého obyvatelstva. Tyto události měly zcela devastační vliv na krajinu a původní obyvatelstvo této oblasti.

Vedle již zmíněné podrobné charakteristiky studovaného regionu Jizerských hor, je dalším cílem práce snaha získat a sumarizovat dostupná fakta o zániku lidských sídel v regionu Jizerských hor a o jejich následné obnově. V bakalářské práci jsou, na příkladu vybraných osad, vylíčeny jednotlivé tragické osudy těchto míst a obyvatel. Data, jež zaznamenávají údaje o úbytku obyvatel po válce, jsou i dnes, s odstupem času, přinejmenším smutná. Pro Jizerské hory, ale tímto tragický osud neskončil, exploatace a ekologické katastrofy se na vrásčité tváři hor nepodepsaly o nic méně než předchozí nešťastné momenty.

Jizerské hory jsou místem, které může vydat mnohá svědectví, a právě ty, ať zaznamenaná v paměti lidí, či v paměti krajiny bude tato bakalářská práce postupně odhalovat.

2. Stručná charakteristika a popis Jizerských hor

Jizerské hory jsou nejsevernější a zároveň, co do rozlohy, nejmenší české pohoří. Nacházíme zde jak smrkové, tak bukové lesy, typické jsou žulové skály a nechybí zde ani udržované louky. Jizerské hory se nachází na území okresů Liberec a Jablonec nad Nisou, zároveň jsou ale také horami hraničními, na pomezí Čech a Polska. Nejvyšším vrcholem na české straně je Smrk (1124 m.), nejvyšší horou pak Wysoka Kopa (1126 m.) v Polské části. Hřebeny Jizerských hor kopíruje rozvodnice mezi Baltským a Severním mořem (LHOTSKÝ 1963). Na české straně Jizerských hor nalezneme dvanáct vrcholů s nadmořskou výškou nad tisíc metrů, jsou to Smrk (1124 m), Jizera (1122 m), Černá hora (1084 m), Smědavská hora (1083 m), Holubník (1070 m), Sněžné věžičky (1055 m), Černý vrch (1024 m), Jelení stráž (1018 m), Ptačí kupy (1013 m), Polední kameny (1006 m), Bukovec (1005 m) a Zámky (1002 m). Dalších dvanáct tisícovek najdeme i v Polské části hor. Z horopisného hlediska patří Jizerské hory do západní části tzv. sudetské soustavy (ŘEHÁČEK 2002) a ve východní části přecházejí mohutnějšího českého pohoří, do Krkonoš.

Mezi chráněnými krajinnými oblastmi jsou Jizerské hory 4 nejstarší (jako CHKO byly Jizerské hory vyhlášeny na přelomu let 1967-68), rozkládající se na ploše o velikosti 368 m². Podle údajů na webových stránkách Agentury Ochrany Přírody a Krajiny České republiky se v CHKO Jizerské hory nachází 3 národní přírodní rezervace, 13 přírodních rezervací a 10 přírodních památek. Správa CHKO Jizerské hory také dále spravuje Národní přírodní rezervaci Karlovarské bučiny a Přírodní rezervaci Hadí kopec. Cílem ochrany přírody je uchovat nejcennější ekosystémy a zároveň věnovat maximální úsilí celkové revitalizaci poškozeného přírodního prostředí, s dostatečným prostorem pro společenský a hospodářský život obcí a ekologicky únosné rekreační a sportovní aktivity (WEB 1).

2.1 Geologický a geomorfologický vývoj

Celá oblast Jizerských hor se nachází v geologické oblasti Krkonoško-jizerského krystalinika, které představuje slabě až středně metamorfovanou regionálně geologickou jednotku (CHALOUPSKÝ 1989). Formování krystalinika a Jizerských hor je spojeno s formováním Českého masívu, proto jsou zde v horninách a geologické struktuře zaznamenány všechny nejvýznačnější orogenní etapy: kadomská, kaledonská a variská. Krkonoško-jizerské krystalinikum má jako celek tvar přibližně oválný (někteří autoři tvar popisují jako osmičku) a od ostatních jednotek je nejčastěji odděleno tektonicky. Ve starší literatuře najdeme členění Krkonoško-jizerského krystalinika na skupinu machnínskou a velkoúpskou (CHALOUPSKÝ 1989), toto dělení však není přesné, dnes se používá dělení na oblast sudetskou a subsudetskou (CHLUPÁČ 2002).

Hlavním geologickým procesem, který formoval jizerskohorskou oblast, byla variská orogeneze. Mimo to, zde ale nalezneme i starší horniny, proterozoického stáří, jako jsou monotónní sledy tvořené pararulami a svorem, metamorfované sedimentární horniny prostupující granitové intruze, byly přeměněny v krkonošské ortoruly, se shodným charakterem jako ortoruly jizerské. Existence kambria v Krkonoško-jizerském krystaliniku lze předpokládat, jasné paleontologické důkazy zde však chybí (CHLUPÁČ 2002). Ordovického stáří jsou především fylity. Výrazné horniny silurského a devonského stáří nalézáme jen v okolí ještědského hřbetu, pro oblast Jizerských hor nejsou typické. V sudetské fázi varijské orogeneze, asi před 325 mil. lety, žulové magma prostoupilo starší, částečně předprvohorní horniny (rula, svor, fylit) a vlivem vysoké teploty došlo k metamorfóze a následně k zdvihu. Z asi pěti typů žulových hornin, které takto vznikají, se zde v Jizerských horách uplatňují dva- větší plochu zaujímá výrazně porfyrická středně zrnitá žula až granodiorit s vyrostlicemi ortoklasu, v hlubších partiích nalezneme hrubozrnné porfyrické žuly s červenými ortoklasy (HONSA 2002). Druhý typ je znám jako dekorační a stavební kámen dnes běžně zvaný „liberecká žula“, jehož využití je velmi široké, ovšem uplatňuje se především ve stavebnictví. Tato žula byla použita například při stavbě rozhledny Bramberk, Proseč či Černá studnice (všechny tyto stavby jsou na území Jizerských hor), ale byla použita například i ke stavbě Stalinova pomníku v Praze (ŘEHÁČEK 2002).

Po období variské (hercynské) orogeneze, které bylo poměrně divoké, přichází 250 mil. let dlouhé období tektonického klidu. Po tuto dobu zde probíhaly exogenní procesy, především chemické zvětrávání a odnos. Následkem je typické zformování krajiny, horniny původně kvádrového tvaru se postupně zaoblily a zbylo z nich většinou jen kulaté jádro (HONSA 2002). Ve třetihorách již byl povrch krajiny proměněn, našli bychom zde mělká údolí, nevysoká návrší a mocný plášť zvětralín.

Pro terciér na našem území je typické vnikání moře do klesajících pánví, od SZ z boreální oblasti, nebo od J a JV z Tethydy. Oblast Tethydy byla postižena především alpským vrásněním, v Českém masívu se aktivita projevovala hlavně tektonicky, tedy celkovým vyklenutím a následným kolapsem (CHLUPÁČ 2002). V Jizerských horách zlomová tektonika zvaná saxonská způsobila výzdvih o 500- 700 m. Další pohyby podél zlomů určily dnešní podobu říční sítě a ovlivnily také vznik údolí. Doklad těchto tektonických pohybů nalezneme například v údolí Malého a Velkého Štolpichu (BURDA a kol. 2002). Ve třetihorách (paleogén a neogén) také intenzivně probíhala vulkanická činnost. Její doklady jsou známy na severu Čech spíše z oblasti Frýdlantska, ale nacházíme je i v Jizerských horách. Sopečná činnost probíhala téměř po celé období třetihor. Starší fáze se projevila již v oligocénu čedičovými výlevy při bázi usazenin žitavské pánve a průniky znělců (fonolitů). Ze starších subvulkanických (tedy pod povrchem země utuhlých) znělcových těles je nejzajímavější vrch Chlum., který je světově proslulý díky nálezům unikátního nerostu nazvaného haint¹ (KARPAŠ 2009). Pro miocén jsou spíše charakteristické povrchové výlevy hornin. Největší dominantu v tomto ohledu přebírá vrch Bukovec, dosahující výšky 1005 m. Je tvořen čedičem a prostoupen především xenolity. Tyto natavené úlomky hornin, jsou minerálně přeměněny a obsahují červená zrna granátů, dále horninu olivinický nefelinit (WEB 2) a mimo to také další minerály, jako například pyroxeny. Bukovec díky svým klimatickým, půdním a hydrologickým vlastnostem vytvořil pozoruhodné stanoviště. Nalezneme zde významné bučiny, suťové lesy, z květeny především upolín nejvyšší (*Trollius altissimus*), který se zároveň stal i symbolem CHKO Jizerské hory, oměj šalounek (*Aconitum plicatum*) či kapradinu laločnatou (*Polystichum aculeatum*).

---

¹ O objev haintu se zasloužil rodák z Ludvíkova (okr. Frýdlant) Josef Blumrich. Geolog a zároveň učitel v Hrádku nad Nisou učinil tento objev v roce 1893.

Zástupci fauny jsou reliktní kovařík (*Pyrophorus noctilucus*), tesařík (*Cerambyx miles*), či majka fialová (*Meloe violaceus*). Není proto divu, že Bukovec byl roku 1960 vyhlášen Přírodní rezervací (MACKOVČIN a kol. 2002).

Závěrečné dotvoření Jizerských hor proběhlo v pleistocénu (čtvrtohory), kdy se střídaly doby ledové a meziledové. Dvakrát pronikl ledovec na území Jizerských hor, poprvé ve starší, elsterské (halštrovské) době, podruhé v mladší, sálské době ledové. Jako pozůstatky pevninského ledovce můžeme na zkoumaném území nalézt zachovalé ledovcové sedimenty, které jsou zároveň nejvýznamnější a nejrozšířenější. Jde především o drobnozrnné písky, popřípadě písky se štěrky, barvy bělošedé, hnědé či žlutošedé (CHALUPSKÝ 1989). Z dob ledových máme zachovány kary, mrazové sruby, hříby, viklany či skalní mísy. Důkazem chladnějšího klimatu v předpolí ledovce jsou také údolí Olešky, Holubího potoka, Malého a Velkého Štolpichu či Čertova jáma. Počátkem holocénu, po ústupu ledovce, začalo vlhké a chladné klima, které příznivě ovlivnilo vznik rašelinišť v Jizerských horách.

Rašeliniště Jizerských hor vznikala na vlhkém podloží, které bylo trvale zamokřené. Podmínky zde byly ideální především díky nepropustné žule v podloží a velkému dostatku pramenišť. Rašeliniště jsou typická spíše pro tajgu a tundru, ve střední Evropě představují ojedinělé oblasti výrazné svými odlišnými klimatickými a hydrologickými podmínkami. Omezujícím faktorem pro zdejší flóru i faunu je nízký obsah živin v půdě i vodě, kyselé prostředí, kolísání teploty přehřívání povrchu v létě a kratší vegetační sezóna vlivem prochladlého rašeliniště na jaře (JÓŽA a kol. 2004). Ke květeně jizerskohorských rašelinišť patří blatnice bahenní (*Scheuchzeria palustris*), rostoucí v Jizerských horách dosud v početných populacích a plavuňka zaplavovaná (*Lycopodiella inundata*), která má jedinou lokalitu rozšíření v CHKO (MACKOVČIN a kol. 2002). Dalšími význačnými rostlinnými druhy jsou borovice kleč (*Pinus mugo*), bříza zakarpatská (*Betula carpatica*), rosnatky (*Drosera* spp.), některé ostřice (*Carex* spp.), bublinatky (*Utricularia* spp.) či klikev (*Oxycoccus* spp.). Pro živočichy obývající rašeliniště je typická rezistence na kolísání teplot, přizpůsobení se nízkému obsahu živin ve vodě i v půdě, či odolnost vůči kyselosti prostředí, která by pro některé druhy mohla být toxická. Mezi hlavní představitele rašelinišť patří především reliktní fauna, např. pavouci, hlavně slíd'áci (*Lycosidae*), snovačky (*Theridiidae*) či křížáci (*Araneidae*).

Zástupci brouků- potápníci (*Hydroporus*), motýlů- klínovnicek suchopýrový (*Glyphipterix hawothana*), obojživelníků-skokan hnědý (*Rana temporaria*), plazů- ještěrka živorodá (*Lacerta viviparia*) a ptáků- bekasina otavní (*Gallinago gallinago*), sluka lesní (*Scolopax rusticola*), bramborníček hnědý (*Saxicola ruberta*), linduška luční (*Anthus pratensis*) či nejvzácnější ptačí druh jizerskohorských rašelinišť jeřáb popelavý (*Grus grus*).

Nakonec této kapitoly o Geologii Jizerských hor je nutné uvést, že není možné obsáhnout zde do podobna celý geologický a geomorfologický vývoj Jizerských hor a není to ani předmětem této práce, proto uvádím některé publikace, kde je toto téma absolutně vyčerpáno: nejpodrobněji se geologii Jizerských hor věnuje monografie kolektivu autorů v čele s Romanem Karpašem nazvaná Jizerské hory. 1, O mapách, kamení a vodě (KARPAŠ 2009). Zde je podrobná minulost Jizerských hor rozebrána do detailů nejen z hlediska geologického ale také z pohledu geografického. Vedle Karpaše a výše citovaných autorů Chlupáče (2002) a Chaloupského (1989) se věnují Jizerským horám autoři Ladislav Žitný a Ivo Honsa. Publikace Žitného je samostatnou monografií, nazvanou Geologie Jizerských hor (ŽITNÝ 1966), článek Ivo Honsy je zařazen v Ročence Krkonoško-jizersko horského spolku pod názvem Geologické zajímavosti Jizerských hor (HONSA 2004). Mimo tyto autory nalezneme v regionální literatuře publikace, které nemají téma zaměřené přímo na geologii hor, ale věnují se horám a horstvu samotnému, jsou to např. Tisícovky Jizerských hor autorského kolektivu Jiřího Antla (ANTL a kol. 2007), či samostatná monografie věnovaná nejvyšší hoře pojmenovaná Smrk: král Jizerských hor, od kolektivu autorů (NÁDENÍK a kol. 2008). Další články, věnované geologickým vědám Jizerských hor, jsou většinou příspěvky časopisu Krkonoše-Jizerské hory, zajímavým shledávám článek Violy Dítětové- Skalní útvary v bučinách Jizerských hor (DÍTĚTOVÁ 2009), či článek Jana Vítka nazvaný Po kamenných krásách Jizerských hor zařazený do měsíčníku Krkonoše (VÍTEK 1993).

2.2 Klimatické a hydrologické poměry

Jizerské hory patří z hlediska podnebí do chladnější oblasti. Je to dáno několika faktory, prvním z nich je poloha hor. Do pásu, který hory vytváří, naráží vlhký oceánský proud od Atlantiku, jež svou kondenzací ovlivňuje srážkové a teplotní poměry. Dalším faktorem je střetnutí oceánského a kontinentálního klimatu, proto jsou zde typické mlžné dny, kdy mrholí a vše je namrzlé. Například v letech 1971- 1975 bylo v Bedřichové 111 dnů s mlhou ročně, na Souši pak dokonce 141 dní (ŘEHÁČEK 2002). Teplotní poměry jsou značně ovlivněny nadmořskou výškou, ale v průměru se ročně pohybují v rozmezí 4 až 7°C, průměrné lednové teploty -7 až -3 °C, průměrné červencové teploty 12 až 16°C (WEB 3).

Dalším typickým faktorem pro Jizerské hory je inverze. Tento jev je viditelný především v zimě, kdy je v údolí studený vzduch a zataženo a nad ním, ve vyšších polohách, je vzduch teplý a bývá zde jasno. Inverze mají tu nepříjemnou vlastnost, že při nich dochází k hromadění nečistot ve vzduchu a tím zadržují sluneční svit, snižuje se viditelnost. Následkem odevzdání tepla vyzařováním se zemský povrch a ovzduší ochlazují, tento ochlazený vzduch klesá po svazích do údolí, kde se hromadí a vytváří „jezera“ studeného vzduchu (MACKOVČIN a kol. 2002). Inverze se ale mohou vyskytovat také v nocích teplé části roku, při jasném počasí může teplota v červnu a červenci klesnout na několik stupňů pod nulu (JÓŽA a kol. 2004).

Co se týče vodstva, jsou Jizerské hory považované za poměrně bohatou oblast, plnou řek, studánek, přehrad či tůní. V linii Vysoký jizerský hřeben- Stóg Izerski- Smrk- Předěl- Jizera- Holubník- Nová Louka- Královka- Bramberk- Černá studnice prochází Jizerskými horami rozvodí mezi Baltským a Severním mořem (ŘEHÁČEK 2002). Do povodí Labe, které náleží k úmoří Severního moře, míří především řeky z jižnějších částí hor a jsou to především Jizera, Kamenice a jejich přítoky. „Sever“ Jizerských hor náleží naopak do povodí Odry, úmoří Baltského moře, a hlavní toky zde zastupují především Lužická Nisa a Smědá. Hlavní řekou hor, je jednoznačně Jizera, jejíž osud je stejně zajímavý jako její jméno. Pramen Jizery najdeme v turistické mapě vyznačený na jihovýchodním svahu Smrku, ve výši asi 920 m. označen pamětní deskou (byla zde položena roku 1998). Při podrobnějším zkoumání ale zjistíme, že to není místo, kde skutečně Jizera pramení. Dnes bychom pramen hledali jen těžko, Jizera je

vlastně už od počátku spojena z menších stružek, které vyvěrají ze země v těžko dostupných rašelinných oblastech na svahu Smrku. Další hydrologická zajímavost spojená s Jizerou je její umělá bifurkace². Za tuto bifurkaci může především reliéf, kterým Jizera protéká. U místa zvaného Suchacz se řeka rozděluje do dvou koryt, jedno vedoucí v polské části hor, druhé zvané jako Hraniční potok, tekoucí v Čechách. Oba toky se pak stékají až o 3 km níže v Rašelištích Jizery, na Velké Jizerské louce (PILOUS 2005).

Oblast Jizerských hor je srážkově nadprůměrná, patří mezi nejvlhčí oblasti našeho státu. Průměrné roční srážky celých Jizerských hor jsou více než 900 mm (LHOTSKÝ 1963), pokud se podíváme na údaje Českého hydrometeorologického ústavu, zjistíme, že se četnost srážek stále snižuje. V období 1901-1950 bylo na stanici v Bedřichově naměřeno v průměru za rok 1373 mm srážek, v letech 1961-1991 spadlo 1218 mm a od roku 1991 do roku 2003 jen 1184 mm. V důsledku nižších srážek můžeme v zimě pozorovat méně sněhu a ve vegetační sezóně se objevují delší období téměř beze srážek. Nejdeštivějším místem oblasti je Bílý potok, kde je roční úhrn srážek 1705 mm, nejvíce srážek za 24 hodin bylo naměřeno ve stanici Bedřichov-Nová Louka, kde 29.7 1897 spadlo 345 mm srážek (LHOTSKÝ 1963). Toto množství srážek je dosud nepřekonaným evropským rekordem. Musím zde ale podotknout, že takto velký srážkový úhrn není běžný ani na Nové Louce, byl totiž naměřen za katastrofické povodně na Liberecku v roce 1897. Toho roku přelo v Jizerských horách nepřetržitě od 17. července do 29. července, kdy voda kulminovala a vystoupila z břehů. Černá Nisa a Jeřice strhly několik set metrů silnic a cest a odnesly všechny své mosty a lávky. V obcích podél lužické Nisy a Harcovského potoka bylo podemleto 500 domů a 30 jich bylo úplně zničeno (ŽÁK a kol. 2006). Obdobná situace jako v povodí Lužické Nisy se odehrávala i na východní straně Jizerských hor, Černá Desná poškodila domy v Horní Polubné, Kamenice poničila Josefův důl, obrovské škody způsobila Jizera v Kořenově. S touto katastrofou souvisí jeden z aktuálních výzkumů ministerstva životního prostředí, který srovnává tuto ničivou povodeň z roku 1897 s podobnou povodní z léta roku 2010. Podle dostupných výsledků zhodnotilo ministerstvo obě povodně svým významem jako téměř srovnatelné, obě ukazují hrozivý „povodňový potenciál“ oblasti Jizerských hor a

---

² Bifurkace zjednodušeně znamená rozvětvení řeky do dvou koryt (WEB 4)

Krkonoš (WEB 23). Jeden pozitivní důsledek ale ničivá povodeň z roku 1897 přece jen měla, započala myšlenku o projektu výstavby přehrad v Jizerských horách, jehož realizace měla do budoucna regulovat vodní stavy a hospodářství v celém regionu (ŽÁK a kol. 2006). V oblasti Jizerských hor byly postupně v rámci projektu vystavěny tyto přehrady: Harcov (1902-1904), Bedřichov (1902-1906), Fojtka (1904-1906), Mlýnice (1904-1906), Mšeno (1906-1910), Souš (1911-1915), Bílá Desná (1911-1915). O něco později byla vybudována přehrada Josefův důl (1976-1982). Všechny tyto přehrady můžeme v Jizerských horách navštívit až do dnešních dnů. Až na jednu- Bílou Desnou.

Bílá Desná se dne 18. září 1916 protrhla a způsobila tak katastrofu do té doby nevídanou. Velmi působivě líčí události řídící učitel a kronikář obce Desné Franz Simm: *„Jen jsem vyšel před dveře, skácel se sloup elektrického vedení a zůstal viset na drátech, nahoru po silnici běžel splašený kuň. Okolo stojící ženy křičely a lomily rukama. Od severu se dolů údolím valila jako dům vysoká, špinavá, žlutě zbarvená vlna vody, nesoucí na svých zádech spousty dřeva a nad ní se nesl hrozivý, špinavý mrak[...]. Stále pomateně křičí jeden přes druhého a to již jsou po obou březích Desné vidět první následky ničivé vody. Zmizela stará škola a zrovna tak na nepatrné zbytky zdí, bytový dům firmy Schnabel vedle ní. Během okamžiku rozbouřené špinavé vlny mizí a valí se k blízkému nádraží, aby rozlehlou louku přeměnily v hluboké jezero“* (ŽÁK a kol. 2006). Další líčení očitých svědků jsou neméně působivá a děsivá. Ze studií vyplývá, že hráz se protrhla především kvůli velkým průsakům, vysokému tlaku vody na hráz a silné erozní činnosti, ve spodní části hráze. Z dnešního pohledu byla jednou z příčin havárie hráze na Bílé Desné absence řádného geotechnického průzkumu a z toho vyplývající chyba projektu, který nevzal v úvahu velkou mocnost stlačujících se vrstev pod tělesem hráze, jejich nepřijatelnou propustnost a příliš velký hydraulický spád vody. Dnes je jisté, že podobná katastrofa jako v roce 1916 na Bílé Desné by se již v současnosti, při zachování všech známých zásad geotechniky, nemohla opakovat (ROZSYPAL 2006). Materiální škody katastrofy nebyly nikdy přesně vyličený, lidské ztráty byly ale zjištěny přesně, voda vzala celkem 62 lidských životů. Pomník obětem této katastrofy můžeme v Jizerských horách nalézt dodnes (viz obrázek 1), stejně tak jako torza přehrad lidově dnes nazvané „protržená přehrada.

Obrázek 1- Pomník obsahující jména zemřelých při protržení přehrady na Bílé Desné

2.3 Fauna a flóra

Fauna a flóra tvoří vždy typický obraz krajiny, určuje rozmanitost ale i jedinečný charakter. Zatímco pod faunu zařazujeme veškeré živé tvory od bezobratlých po obratlovce, flórou rozumíme nejen květenu, ale v případě Jizerských hor hlavně lesní porost a vegetaci rostoucí na rašeliništích.

Skladba lesů Jizerských hor není jednotná, převládá zde lesní porost jedlobukového typu s příměsí jilmu horského (*Ulmus glabra*) a javoru kleny (*Acer pseudoplatanus*). Před příchodem člověka tvořily pokryv klimaxové smrčiny, ty se ale do dnešní podoby dochovaly pouze ve fragmentech, zanikly většinou vlivem imisí. Přesto tam, kde smrčiny dodnes nalézáme, můžeme pozorovat i typickou květenu, nalezneme zde brusnici borůvku (*Vaccinium myrtillus*), třtinu chloupkatou (*Calamagrostis villosa*), podbělici alpskou (*Homogyne alpina*), žebrovice různolistou (*Blechnum spicant*), vranec jedlový (*Huperzia selago*), čípek objímavý (*Streptopus amplexifolius*), hořec tolitový (*Gentiana asclepiadea*), kokořík přeslenitý (*Polygonatum*

verticillatum), na vlhčích místech papratku horskou (*Athyrium distentifolium*) a mléčivec alpský (*Cicerbita alpina*). Na extrémních místech Jizerek, tedy na sutích nejvyšších vrcholů, na živých rašeliništích, na některých mokřadech a přirozených vodních plochách nalezneme přirozené bezlesé enklávy. Smíšené porosty s převahou buku lesního (*Fagus sylvatica*) se dochovaly na severních svazích hor (MACKOVČIN a kol. 2002). Právě tyto bučiny, jejichž význam byl pro člověka a krajinu nepřehlédnutelný, byly v roce 1999 vyhlášeny Přírodní rezervací. V rámci této rezervace nalezneme několik různých oblastí bukových lesů. Jsou to květnaté bučiny s výskytem lýkovce jedovatého (*Daphne mezereum*), dále čisté bukové lesy, nacházející se hlavně ve vlhkých, stinných a chladných polohách. Na mírnějších svazích, ve vyšších polohách, můžeme rozeznat tzv. horskou bučinu, kde je bylinné patro velmi chudé, přesto zde nalezneme kokořík přeslenatý (*Polygonatum verticillatum*), stejně jako v oblasti smrčín podbělici alpskou (*Homogyne alpina*) a sedmikvítka evropský (*Trientalis europaea*). Nejnižší polohy svahů jsou osídlovány jedním z nejchudších typů bučin, ve kterém se na mělkých půdách objevuje metlička křivolaká (*Avenella flexuosa*), bika hajní (*Luzula luzuloides*) a pstroček dvoulistý (*Maianthemum bifolium*). Mezi bučinami se vyskytují i suťové lesy, bohaté na byliny, jako jsou bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), mařinka vonná (*Asperula odorata*), pitulník horský (*Geleobdolon montanum*), ptačinec hajní (*Stelaria nemorum*), věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*). Přítomnost nitrofilních druhů, především kakostu smrdutého (*Geranium robertianum*), netýkavky nedůtklivé (*Impatiens noli-tangere*), čistce lesního (*Stachys sylvatica*), kopřivy dvoudomé (*Urtica dioica*) či kuklíku městského (*Geum urbanum*) poukazuje na dusíkem obohacené humózní půdy (BURDA a kol. 2002).

Ve vrcholových i nižších partiích Jizerských hor se zachovaly enklávy druhově bohatých luk s řadou horských prvků. Roste zde koprník štětinolistý (*Meumathamanticum*), řeřišničník hallerův (*Cardaminopsis halleri*), prha arnika (*Arnica montana*), upolín evropský (*Trollius altissimus*), pcháč různolistý (*Cirsium heterophyllum*), oměj šalamounek (*Aconitum callibotryon*), kropenáč vytrvalý (*Swertia perennis*), pětiprstka žežulník (*Gymnadenia conopsea*), vratička měsíční (*Botrichium lunaria*). V tomto ohledu je jedinečná právě tzv. pralouka pod Bukovcem, která je součástí Přírodní rezervace Bukovec (VONIČKA a kol. 2001).

Mezi zástupci fauny nalezneme především boreoalpinní druhy³, a na rozdíl od sousedních Krkonoš zde chybí přirozené alpské a subalpínské pásmo. K zástupcům patří střevlíci (*Carabus sylvestris*), naopak vzácným prvkem horských smrčín je kovařík (*Diacanthous undulatus*), žijí zde tesaříci (*Judolia sexmaculata*), na březích vodních toků horští střevlíci (*Nebria rufescens*). Charakteristickými příslušníky horské fauny motýlů Jizerských hor jsou například hrotnokřídlatec kapradinový (*Hepialus fusconebulosus*), bourovec měsíčitý (*Cospotriche lobulina*), okáč rudopásný (*Erebia euryale*), píďalka kohoutková (*Perizoma affinitatum*). V povodí Holubího potoka, Rybí vody a Štolpichu přežívá populace raka říčního (*Astacus astacus*). V bučinách se vyskytuje mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*), v celé CHKO je poměrně hojný čolek horský (*Triturus alpestris*). V potocích nalezneme zejména pstruha horského (*Salmo trutta*) a střevle potoční (*Phoxinus phoxinus*). Náhorní rovina poskytla po odlesnění hnízdní biotop lindušce lesní (*Anthus pratensis*), která zde nyní výrazně dominuje (MACKOVČIN a kol. 2002).

Faunou a flórou Jizerských hor se mimo výše citovaných autorů zabývá velké množství přírodovědců, zejména na regionální úrovni. Významné články věnované flóře jizerských hor jsou především od Alexandra Plocka. Tento autor se ve čtyřech rozsáhlých pojednáních obecně nazvaných Květena Jizerských hor, věnuje postupně těmto tématům: přírodní poměry a přehled vegetace (PLOCEK 1982), dějiny výzkumu flóry a přírody (PLOCEK 1983), Aceraceae až Astraceae (javorovité až hvězdicovité; PLOCEK 1985), Balsaminaceae až Cyperaceae (netýkavkovité až šáchorovité; PLOCEK 1986), vše je uveřejněno ve Sborníku Severočeského muzea, svazky 12- 15. Další články o flóře nalezneme také v ročenkách Jizersko-ještědského horského spolku či v měsíčníku Krkonoše a Jizerské hory, např.: Příroda Frýdlantska (VONIČKA a kol. 2010), Jizerskohorská rašeliniště (VONIČKA 2004), Borovice Jizerských hor (MAZÁNKOVÁ 2011). Danému tématu se také dále věnují tyto příspěvky či publikace: Šafrány Jizerských a Lužických hor autorky Lenky Pavlů (PAVLŮ 1999), knížka Chráněné a zajímavé rostliny Frýdlantského výběžku vydaná Ekoporadnou ORSEJ

---

³ Druhy s disjunktním rozšířením, v severních oblastech a ve vyšších horských polohách v jižnějších částech Evropy a Asie (TEYROVSKÝ 1957)

(ŠMIDRKAL 2005), publikace Tomáše Sýkory Lesní rostlinná společenstva Jizerských hor (SÝKORA 1971) a další.

Autorů zaměřených na faunu Jizerských hor je také velké množství a své články publikují především ve Sborníku Severočeského muzea či v časopise Krkonoše a Jizerské hory. Přírodovědci se většinou ve svých odborných pracích věnují tématu, o které mají odborný zájem. Pro příklad uvádím: Arachnofauna rašelinišť Jizerských hor autora Antonína Kůrky (KŮRKA 1995), Příspěvek k poznání současné fauny motýlů Jizerských hor autorské dvojice Františka Krampla a Jaroslava Marka (KRAMPL, MAREK 1999) nebo Čtyři nové mouchy pro vědu: výsledky výzkumu hmyzu Jizerských hor a Frýdlantska ve zkratce (VONIČKA 2009). Jednotná monografie věnující se fauně či zoologii Jizerských hor dosud není publikována, což ale při současném množství literatury není při zkoumání této problematiky překážkou.

3. Historický vývoj Jizerských hor

Vývoj a osídlování Jizerských hor jsou úzce spjaty se stavem zdejších lesů, které dříve pokrývaly většinu sledovaného území. Jižní část hor byla pro svou nepřístupnost osídlena až mnohem později než severní část. Poprvé člověk proniká na Frýdlantsko během doby bronzové, tj. asi před 5000 lety (RABŠTEINEK 1960). Právě v této době měli lidé do hor snadnější přístup díky ústupu lesů, které mizely vlivem teplého klimatu. Počátkem doby železné došlo ale k opětovnému ochlazení, vysušená rašeliniště nasákla vodou a populace lesů opět začala vytlačovat populaci lidskou. K částečnému odlesnění nejnižších částí hor došlo teprve během slovanského osídlení. Příchod slovanských kmenů do severních Čech datujeme od 5. století. První příchozí byli velmi zdatní zemědělci, jejich umění ale nesporně souviselo s komplexem nezbytných geografických podmínek, z nichž dostatek živin v půdě, hojnost zemní i atmosférické vláhy a vhodné prostředí pro dozrávání vegetace hrálo rozhodující roli (SMETANA, GABRIEL 1980). Právě z tohoto důvodu zůstávaly nejvyšší horské oblasti stále neosídlené. Přesto lze říci, že pokud se zemědělství v Jizerských horách někde rozvíjelo, tak spíše v severním podhůří hor.

V 11. století byla oblast Jizerských hor pokryta hlubokým pralesem nazývaným „pomezí hvozdu“ (TOMANDL 1972) a náležela knížeti Oldřichovi. Kácení zde bylo zakázané, protože les sloužil jako přirozená ochrana hranic. První šlechtický rod, vlastníci Jizerské hory, byli Berkové z Dubé, kteří lesy získali právě od Oldřicha. Jenže již v roce 1277 byl kraj Berkům odebrán Přemyslem Otakarem II, ani v jeho držení hory dlouho nezůstaly. Vlastnictví po Přemyslovi získali na dobu 273 let páni z Biberštejna. S tímto šlechtickým rodem je spojen vznik takzvaných přípotočních vesnic-obce jejichž osou je potok, podél něj vede silnice obklopená jednotlivými domy, za kterými se táhnou pole až k lesům (ŘEHÁČEK 2002). Dalším významným majitelem byl Albrecht z Valdštejna. Jeho vliv je patrný v celém kraji, jde především o působení v oblasti architektury a stavitelství, zásahy můžeme vysledovat na celém území frýdlantského panství (centrem tohoto panství, zvané Frýdlantské vévodství, byl Jičín), o oblast Jizerských hor, ale zřejmě zvýšený zájem nejevil. Po smrti Albrechta v roce

1634 (WEB 5), přešlo držení území na Matyáše Gallase, a následně na větev Clam-Gallas (od roku 1775). V držení tohoto rodu byly Jizerské hory až do roku 1925, kdy došlo ke konfiskaci lesů a tím i významné územní ztrátě pro tento šlechtický rod. Poslední zbytky Clam-Gallasovského panství byly konfiskovány r. 1946 a od té doby veškerá plocha Jizerských hor náleží státu (RABŠTEINEK 1960).

3.1 Sklářny a sklářství

Lesy se v Jizerských horách zpočátku kácely pro obživu, později se především na jižní straně hor rozvíjelo lesnictví a těžba dřeva, které nesloužilo jen pro domácí potřebu ale i pro vývoz do Saska. S tímto řemeslem ruku v ruce souvisí příchod většího množství obyvatel do kraje a hledání dalších možností využití lesů. (TOMANDL 1972). Následně se dřevo přestalo využívat jen k těžbě a začalo sloužit pro další zpracování, především právě sklářům, kteří se v Jizerských horách začínají koncentrovat v období 15. století. A nebylo by sklářů bez skláren, je tedy jasným důsledkem vznik nových skláren.

První sklárna byla postavena r. 1401 u Kokonína (v okrese Jablonec nad Nisou), další 1548 u Mšena (také Jablonec nad Nisou). Mezi první významnější patřila sklárna v Bedřichově. O její vznik se zasloužil Peter Wanderer, který podal žádost na založení skelné huti (rok 1598). Za skutečné datum vzniku sklárny musíme ale považovat až 25. 9. 1602 (WEB 6). Tento den totiž Kateřina z Raedernu dojednala s Wandererem prodej lesa, kde měla huť stát. Tato sklárna fungovala až do roku 1804. Další hutě vznikly v Antonínově (1687), na Nové Louce (1756), v Karlově (1758), v Kristiánově (1775) a na Jizerce (1827).

Jméno, které je nutné v souvislosti se sklářstvím zmínit, je Johann Josef Kittel. Tento podnikatel rozhodl o stavbě samotné sklárny, panského domu a domku pro skláře na Nové louce. Sklárna postavena uprostřed lesa, poblíž vodního toku, nedaleko zemské silnice a měst Liberce, Turnova a Žitavy. V září 1769 došlo ke změně majitele, Franz Anton Riedel, který současně vlastnil i sklárnu v Bedřichově koupil i Novou louku. Obě tyto sklárny vlastnil 11 let. Když ve věku pouhých 36 let zemřel, nebylo v silách jeho manželky udržet sklárny obě. Nabídla proto novoluckou sklárnu svému švagrovi Johannu Leopoldu Riedelovi (NOVÝ 2007). Další zprávy o osudech sklárny pochází

až z roku 1786, kdy Johann Leopold pověřil vedením sklárny svého nejstaršího syna Antona Leopolda, který sklárnu úspěšně vedl více než třicet let. Nutno podotknout, že jako podnikatel byl Anton více než schopný, sklárny na Nové louce za jeho vedení prosperovala mnohem více, než druhá rodová sklárna v Kristiánově, kterou vedl Antonův mladší bratr Karel Josef. Osud Nové Louky se začal naplňovat po roce 1814. V té době koupil Anton Leopold další sklárnu v Antonínově, kam také přešli všichni zaměstnanci. Sklárna na Nové louce, přesto že její provoz nekončí, začíná skomírat. Nakonec svému osudu neunikla, musela být zbourána, zbyl jen panský dům, jenž byl prodán vrchnosti. Další osudy Nové Louky nemají již se sklářstvím v Jizerských horách nic společného, přesto bych zde tyto historické zajímavosti ráda zmínila, přelom v životě panského domu nastal jeho přestavbou na lovecký zámek v roce 1844. Venkovní vzhled se příliš nezměnil, v zadním traktu přibyla patrová hájovna. V té době pravděpodobně získal bohatě vyřezávaný interiér. Moderní doba přinesla i zámečku elektrické osvětlení, napájené z vodní turbíny na Blatném potoce (MEJZROVÁ 2005) Nová Louka se v posledních letech stala atraktivním turistickým místem, jejím pravidelným návštěvníkem byl např. JUDr. Přemysl Šámal⁴. Dodnes se občas proto používá její staré označení Šámalova chata.

Další sklárnou se zajímavým osudem je Jizerka. Osada se stejným názvem, jako sklárna, vznikla přibližně v době 15. -16. století, kdy italští hledači drahokamů přišli do tohoto kraje hledat vzácné kameny, především safíry. Sami sebe nazývali Valaši. Tito hledači vedli o hledání podrobné deníky, které ale můžeme dnes pokládat za nespolehlivou směs reálií a často úmyslně zavádějících legend (HONSA 2002) a jako historický pramen o vzniku osady nám tedy neposlouží. První věrohodný dochovaný písemný pramen o osadě pochází z roku 1539. Není ovšem účelem této kapitoly zabývat se podrobně osudem osady. Sklárna byla na Jizerce postavena roku 1866 slavnou rodinou Rýdlů. Vyráběly se zde nejrůznější skleněné výrobky, tavit se sklo. Sklárna fungovala až do počátku 20. století, přesněji do roku 1911, kdy ukončila svou činnost.

---

⁴ JUDr. Přemysl Šámal byl český a poté československý politik, účastník protirakouského a protinacistického odboje, kancléř prezidenta Tomáše G. Masaryka, Edvarda Beneše a krátký čas i Emila Háchy. Byl to především jeden z mužů 28. října (WEB 24)

Po roce 1990 byl chátrající objekt sklárny zrestaurován a dnes sklárna slouží jako ubytovna (WEB 7).

Pro doplnění bych ráda uvedla, že sklářství v Jizerských horách způsobilo osídlování větší části hor, lidé získali nové pracovní příležitosti, mohli se živit nejen sklářstvím ale i nejrůznějšími dílčími úkoly s ním spojené- mačkání skla, broušení, nebo jen navlékáním knoflíků a korálů (ŘEHÁČEK 2002). Rozvoj sklářství neměl ale jen pozitivní vliv. Negativně se sklářství projevilo především na skladbě lesů. Skláři vyhledávali především kleny, buky a břízy, jejichž dřevo bylo pro výrobu skla vhodné. To mělo za následek vymizení těchto dřevin z jizerskohorských lesů. Celkově je tedy tato oblast zasažena přítomností skláren z obou stran a nelze tak opominout jejich význam v historickém ani kulturním vývoji.

4. Odsun Německého obyvatelstva

Konec druhé světové války a kapitulace Německa v roce 1945 znamenal změnu v životech všech lidí. Zatímco spojenecké armády oslavovali vítězství, Němci zažívali drtivé pocity z porážky. Také v Čechách, přesněji v tehdejším Československu, probíhali nadšené akce z osvobození, pocity strachu se projevily především u Němců, žijících na území Sudet. Zavládla mezi nimi pohřební nálada, smutek z porážky, nejistota, obavy z budoucnosti i strach z Čechů. Funkcionáři nacistické strany i státní správy brali houfně nohy na ramena, nebo alespoň zametali stopy, hledali úkryty. Mnozí volili v zoufalství sebevraždu, jen v Jablonci nad Nisou v době od 14.5 do 3.6 je zjištěno 60 sebevražd (RICHTER 1994). Ti, co nestačili z pohraničí odejít, nečekal příjemný osud. Osvobození americkou armádou probíhalo většinou v poklidu, více excesů bylo v místech, která byla osvobozována armádou sovětskou. Často se brutálně rabovalo, mlátilo, zastráovalo a znásilňovalo. O odsunu Němců se sice mluvilo již za války, jasné stanovisko ale padlo až na Postupimské konferenci. Toto setkání tzv. Velké trojky (Stalin, Truman, Churchill) od 17. července do 2. srpna 1945 definitivně rozhodlo o osudu milionů Němců žijících na území Československa. V souvislosti s připravovaným následným transferem českých Němců se připravovalo založený sběrných táborů, dále byly použity prostory věznic jako internační střediska pro osoby české, německé i jiné národnosti, které byly odůvodněně či zcela bezdůvodně podezřelé z nějakého trestného činu (OTČENÁŠEK 2006). Řada Němců dobrovolně, a tedy nelegálně, uprchla do sovětské okupační zóny hned v prvních týdnech po osvobození, část Němců byla vyhnána různými dobrovolníky či členy revolučních gard (takto byla vyhnána malá skupina Němců ze západního Podještědí do Horní Lužice). Na základě tzv. Benešových dekretů také došlo k odebrání československého občanství Němcům, byl jim zabaven movitý i nemovitý majetek, do firem a zemědělských podniků postupně přicházeli čeští národní správci, Němci byli nuceni opustit své domy a domovy, bylo na ně nahlíženo jako na osoby bez práv, bez majetku, bez oficiálně možného individuálního přístupu.

V průběhu let 1945-1947, kdy probíhalo vystěhování, se etnické poměry v českém pohraničí změnilы zcela dramatickým způsobem. Postupně byla vystěhována většina „českých Němců“, další část odešla dobrovolně (antifašisté, lidé ze smíšených rodin apod.), zůstalo jich v průměru 10% předválečného stavu (OTČENÁŠEK 2006). Pro představu uvádím příklad ze západního Podještědí (viz Tabulka 1).

Lokalita	1. 11. 1945	29. 8. 1950	1. 1. 1951
Zwickau in Böhmen (Cvikov)	1131	41	62
Deutsch – Gabel (Jabloune v Podještědí)	nezjištěno	nezjištěno	cca 200-300
Steinschönau (Kamenický Šenov)	nezjištěno	nezjištěno	394
Haida (Nový Bor)	nezjištěno	nezjištěno	932
Röhrsdorf (Svor)	587	95	87

Tabulka 1- Počet Němců žijících v dané lokalitě k tomuto datu (OTČENÁŠEK 2006)

4.1 Odsun Němců z Liberecka

Problém Čechů a Němců na území Libereckého kraje a potažmo tedy i Jizerských hor má původní hranice mnohem hlouběji, než se může zprvu zdát. V mnoha lokalitách českého pohraničí, především ve výše položených oblastech (jako byly například právě Jizerské hory) se České obyvatelstvo při osídlování pohraničí neusadilo, z důvodu nemožnosti zemědělského obdělávání, špatné přístupnosti, horšího klimatu a problematiky vlastnictví, vzniká ve 13-16. století řada nových měst a vsí založených a osídlených pouze Němci, jako prvními obyvateli bez následné bohemizace (OTČENÁŠEK 2006). Vznikly tak například obce Bílý potok, či Lázně Libverda. Teprve s rozvojem průmyslu se do pohraničí stěhuje stále více česky mluvících obyvatel. Charakter čistě německého prostoru druhé poloviny 19. století prodělal postupnou přeměnu, je ale třeba připomenou, že v té době byly ještě změny motivovány čistě hospodářskými důvody, nikoli politickými. Zásadním mezníkem, který silně

ovlivňoval vnímání žitého prostoru, byla první světová válka a vznik Československé Republiky Německý národ byl najednou vnímán jako menšina. Dalším mezníkem, který ovlivnil charakter Česko- Německých vztahu byla samozřejmě druhá světová válka, skutečnou a definitivní tečkou bylo až odtržení pohraničí a jeho přimknutí k Německé říši (LOZOVIUKOVÁ 2010). Na Liberecku a především v Liberci byla tato událost vnímána lidmi velmi intenzivně, nic jiného jim ani nezbývalo. Liberec se stal hlavním městem říšské župy Sudety a zároveň tedy sídlem říšského místodržitele. To znamenalo nejen stálou přítomnost vyšších Německých příslušníků, ale i nárůst přistěhovaleckých vln Německého obyvatelstva. Území, na kterém se Jizerské hory nacházejí (především oblast Liberce, Jablonce, Frýdlantu, Vrchlabí a částečně i Trutnova) patřilo správně do obvodu prezidenta v Ústí nad Labem (KASTNER 1999). Jak už jsem zmínila výše, právě v období druhé světové války se do Liberce přistěhovalo mnoho Němců, především váleční veteráni ale i další běžné obyvatelstvo (LOZOVIUKOVÁ 2010) a proto na konci války žilo v samotném Liberci velmi málo osob české národnosti. To byl první z důvodů, proč bylo osvobozování Liberce jedním z těžších. Další důvodem byla nepřehlednost vojenské situace. Dne 9. května do města dorazila Rudá armáda, která začala ovládat jednu část města, druhou část ovládal místní strážný oddíl a několik dobrovolníků, kteří přišli z Turnova. Situace se uklidnila až v průběhu května.

Samotné osvobozování hor ale mělo jiný průběh. Jak se můžeme dočíst v kronice obce Bedřichov, radost s osvobozením se do hor dostávala jen velmi pomalu a v malých dávkách: *Sovětský voják- osvoboditel postával v malém hloučku až dole na rýnovické křižovatce a stanici elektrické dráhy na Janov. Sem nahoru přišli první čeští turisté porozhlédnout se z Královské výšiny na milovaný kraj, očima přitáhnout si znovu nabyté Krkonoše, vidět Ještěd zase jako na dlani a daleko až k Troskám do mlžné roviny se dívat s hřejivým pocitem v srdci* (WEB 25). Z této citace je jasné, jak prožívali osvobození lidé z hor. Hlasitého nadšení bylo málo a lidé se spíše snažili vychutnat si pocit ve spojení s přírodou, tím, že se mohli svobodně rozhodnout a vychutnat si volnost a rozlet v horách.

4.2 Fáze divokého odsunu a s ní spojené excesy Jizerských hor

Téměř okamžitě po konci druhé světové války, se s radostí z osvobození skloubil během války nahromaděný strach a hněv. Veškeré negativní projevy se nakumulovaly a obrátili se proti Němcům žijícím na našem území a to nejprve proti říšským Němcům, kteří museli do 48 hodin opustit naše území, následně i proti všem osobám německé národnosti.

V archivních dokumentech můžeme číst tuto zprávu: *Postup a obsazování přiděleného úseku v pohraničním území dá se v celku klidně a bez větších rušivých příhod. Hranice byly včas uzavřeny a tím zabráněno měnovým i jiným státu neprospěšným manipulacím. Nikde nedošlo k organisovanému odporu a tím ani k hromadnému použití zbraně. K popravám došlo většinou jen z důvodu držení nebo ukryvání zbraní, těchto případů bylo dost. Díky bezohlednému zakročení (trest smrti) v každém takovém případě bylo docíleno úplného přestrašení obyvatelstva a, což lze předpokládati, i hromadné odevzdání zbraní. V hledání zbraní se stále pokračuje, a to formou náhlých domovních prohlídek⁵.*

Fázi odsunu započatou bezprostředně po skončení války nazýváme divokým odsunem. Kolik v této době bylo přesně odsunuto lidí z pohraničí, není dnes možné říct. Vzhledem k tomu, že odsun nebyl organizován státem ani jiným úředním orgánem, nejsou o tomto období žádné úřední zprávy a doklady.

V období divokého odsunu se v mnohých oblastech odehrály excesy, které svědčily o bezhlavé pomstě. V Liberci tyto případy nejsou. Jinak tomu ovšem bylo právě na Frýdlantsku, můžeme dokonce říct v podhůří Jizerských hor. Muži z Liberce a okolí začali být odváženi do internačních táborů, někteří z nich byli popraveni. Tyto operace podle archivních dokladů prováděla převážně bojová skupina SKUTEČ, což byla bojová skupina, která vznikla v době těsně předrevoluční sloučením několika malých partyzánských jednotek v prostoru u Skutče. Tato zahájila svoji činnost ve frýdlantském okrese dne 25. 5. 1945⁶. Dále jsou známé popravky Němců vojenskými

---

⁵ 1945, 4. června, Liberec. – Zpráva špkt. Josefa Ulricha, náčelníka štábu velitelství vojenského úseku Liberec, pro Hlavní štáb MNO a MV o situaci v Liberci do začátku června 1945

⁶ 1947, 1. srpna, Liberec. – Zpráva Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Liberci pro VII. odbor MV o „porevolučních událostech“ v jejím obvodu v roce 1945. Svazek II-3/56

jednotkami. V oblasti Jizerských hor byly nalezeny a exhumovány hroby zastřelených Němců takto: Na Smědavě v katastru obce Bílý Potok bylo vykopáno celkem 12 mrtvol, v tomto úseku bylo vykopáno následujícího dne dalších 5 mrtvol., celkem tedy 17 osob. Západním směrem k obci Bílý Potok byly otevřeny další dva hroby a exhumovány 4 mrtvoly, z nichž byla jedna žena. Mimo to v katastru Bílý Potok a Hejnice bylo odkryto celkem 5 společných hrobů a exhumováno 11 mrtvol, z nichž opět byla jedna žena. Jednalo se o popravené Němce z Hejnic a Lázní Libverdy. Dne 5. 12. 1946 byl otevřen další hromadný hrob v katastru obce Hejnice a bylo z něho vyňato celkem 8 mrtvol, mezi nimi 3 ženy. Tento hromadný hrob se nacházel jihozápadně od obce Hejnice na odlehlém místě. V katastru obce Raspenava bylo nalezeno celkem 10 mrtvol, z nichž byly 3 ženy. Celkem bylo exhumováno 52 mrtvol a jest předpokládati, že byly vykopány pozůstatky všech Němců, kteří byli bojovou skupinou „SKUTEČ“ popraveni⁷. V oblasti Jizerských hor bychom také teoreticky mohli najít hroby mrtvých vojáků ozbrojené jednotky SS, kteří byli zastřeleni při některé z vojenských akcí typu „vyčišťování lesů od zbytků Německého vojska. Záznamy o rozsáhlých vojenských akcích v Jizerských horách jsou dnes dostupné, kde jsou hroby těchto mrtvých vojáků, ovšem není známo.⁸

4.3 Fáze organizovaného odsunu

Po fázi divokého odsunu nastala fáze tzv. „organizovaného odsunu“. Tento odsun byl schválen hlavními mocnostmi na Postupimské konferenci, která v XIII. článku usnesených ustanovení uznala za nutné lidské a spořádané vysídlení německého obyvatelstva z Polska, Československa a Maďarska. Byl připraven rámcový plán odsunu asi 2,5 milionu osob. Situaci Němců ještě výrazně ovlivnily některé dekrety vydané krátce po osvobození prezidentem Benešem (BITTNEROVÁ 2004). Konkrétně šlo o tyto právní předpisy: Dekret presidenta republiky ze dne 21. 6. 1945 a konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů jakož i zrádců a nepřátel

---

⁷ 1947, 1. srpna, Liberec. – Zpráva Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Liberci pro VII. odbor MV o „porevolučních událostech“ v jejím obvodu v roce 1945. Svazek II-3/56

⁸ 1947, 1. srpna, Liberec. – Zpráva Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Liberci pro VII. odbor MV o „porevolučních událostech“ v jejím obvodu v roce 1945. Svazek II-3/56

českého a slovenského národa; Ústavní dekret presidenta republiky ze dne 2. 8. 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské; Dekret presidenta republiky ze dne 25. 10. 1945 o konfiskaci majetku a Fondech národní obnovy; Dekret presidenta republiky ze dne 21. 6. 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců, jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (JECH a kol. 1995). Podstatná část organisovaného odsunu proběhla v roce 1946. Pro potřeby odsunu byly české země rozděleny do 13 okrsků, které se shodovaly s obvody státních Oblastních osidlovacích úřadoven (BITTNEROVÁ 2004). Důležité je upozornit, že Německé obyvatelstvo mělo být odsouváno jako rodina, nebylo tedy možné odsunout pouze část rodiny a zbytek zanechat v pohraničí. Němci, jejichž jména se objevila na seznamu k vysídlení, byli odsouváni do sběrných táborů, kde byli zprvu podrobeni lékařské prohlídce a poté následně transporty odvezeni pryč, buď do Amerického okupačního pásma, či do Sovětského okupačního pásma. Do sběrných táborů přicházeli Němci, ze svých bydlišť z jakýchkoliv důvodů evakuováni, jež neměli státní příslušnost československou a přicházeli v úvahu pro odsun (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 35).

Sběrné tábory v Jizerských horách byly dva. Dne 15. 2. 1946 byl zřízen sběrný tábor ve Frýdlantu. Jeho fungování datujeme od února 1946 do 12. 6. 1947, kdy ukončil svou činnost (ONV Frýdlant v Č., karton č. 37), během této doby bylo z tábora vypraveno 15 transportů, datum jejich odjezdů a počet osob, které se v nich nalézaly, mapuje Tabulka 2:

Číslo transportu	Datum odjezdu transportu	Počet osob v transportu	Celkem mužů	Celkem žen	Celkem dětí	Pásmo
I.	28. 4. 1946	1200	328	568	304	AOP
II.	14. 5. 1946	1200	365	668	167	AOP
III.	28. 5. 1946	1200	278	591	331	AOP
IV.	23. 6. 1946	1224	305	635	284	SOP
V.	1. 7. 1946	1220	327	652	241	SOP
VI.	10. 7. 1946	1220	325	665	230	SOP
VII.	17. 7. 1946	1220	343	649	228	SOP
VIII.	24. 7. 1946	1226	314	670	242	SOP
IX.	1. 8. 1946	1226	353	692	181	SOP
X.	15. 8. 1946	1226	322	668	236	SOP
XI.	26. 8. 1946	1226	350	637	239	SOP
XII.	1. 9. 1946	1239	390	648	201	SOP
XIII.	10. 9. 1946	1226	401	628	197	SOP
XIV.	15. 9. 1946	1226	397	631	198	SOP
XV.	7. 10. 1946	740	241	369	130	SOP

Tabulka 2- Seznam transportů vypravených ze Sběrného střediska Frýdlant v roce 1946

Pozn.: poslední sloupec označuje, do které okupační zóny byl transport vypraven, přičemž SOP = sovětská okupační zóna, AOP = americká okupační zóna (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 35)

Druhý tábor byl zřízen v Novém Městě pod Smrkem, podle Frýdlantského vzoru. V Hrádku nad Nisou byl zřízen zajatecký tábor (SOKA Liberec, OSS Frýdlant, karton č. 19).

Německé obyvatelstvo bylo v rámci organisovaného odsunu rozděleno do tří kategorií, které byly nazývány *seznam I*, *seznam II*. a *seznam III*. Do *seznamu I*. byli zařazeni lidé německé národnosti, jež mohou být evakuováni ihned, v *seznamu II*. byla jména osob, jejichž je potřeba pro hospodářské účely a které mohou být evakuováni až po vystřídání osobami české národnosti. *Seznam III*. byl rejstříkem osob, které nebudou evakuováni vůbec, jako nezbytní pro hospodářské účely (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 34). Počet osob z Jizerských hor, které byly řazeny do těchto seznamů, mapují Tabulka 3 a Tabulka 4:

Obec	Seznam I. Celkový počet
Haindorf (Hejnice)	248
Bad Liebwerda (Lázně Libverda)	110
Neustadt an der Tafelfichte (Nové město pod Smrkem)	1231
Weissbach (Bílý potok)	373
Heinersdorf an der Tafelfichte Jindřichovice pod Smrkem	260
Hohennwald (Vysoký)	62
Bernsdorf (Horní Řasnice)	101

Tabulka 3- Počet obyvatel Německé národnosti z vybraných obcí navržených k okamžitému vysídlení (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 34)

Obec	Seznam II. Celkový počet
Haindorf (Hejnice)	287
Bad Liebwerda (Lázně Libverda)	-
Neustadt an der Tafelfichte (Nové město pod Smrkem)	1041
Weissbach (Bílý potok)	485
Heinersdorf an der Tafelfichte Jindřichovice pod Smrkem	151
Hohennwald (Vysoký)	235
Bernsdorf (Horní Řasnice)	220

Tabulka 4- Počet obyvatel Německé národnosti z vybraných obcí navržených k vysídlení až po nahrazení osobami české národnosti (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 34)

Kolik osob Německé národnosti z vybraných obcí bylo zařazeno do *seznamu III.*, není v archivních pramenech dnes možné dohledat. Protože ale seznam žádal zařazení odborníků, můžeme předpokládat, že zde byli jména sklářů a dále také horníků

odborníků, tedy vrtači, dřevíči, důlní tesaři a zedníci (výnos ministerstva vnitra z 2. 9. 1946, SOKA Liberec, karton č. 35)

V rámci organizovaného odsunu bylo z Liberecka vypraveno 36 transportů, ve kterých se nacházely především ženy a děti, celkem tedy bylo odsunuto (právě v rámci tohoto organizovaného odsunu) 41 971 osob (LOZOVIUKOVÁ 2010).

4.4 Konečná fáze odsunu

Po organizované fázi odsunu následovala třetí fáze, takzvaná konečná či dodatečná. Ta probíhala v letech 1947- 1951, kdy také ukončily svou činnost poslední sběrné tábory. Celkem, ve všech fázích odsunu bylo tedy z Liberecka odsunuto podle číselných údajů 58 000 osob, lze ale předpokládat, že skutečný počet vystěhovaných je vyšší (LOZOVIUKOVÁ 2010). Na území Jizerských hor, bylo veškeré Německé obyvatelstvo již téměř odsunuto. Úbytek počtu obyvatel z území Jizerských hor mapuje Tabulka 5 (je potřeba zaměřit se především na první dva sloupce této tabulky, první z nich mapuje situaci před válkou, druhý a třetí sloupec udává počet osob po válce a vysídlení):

Název obce	Počet obyvatel		
	1930	1950	1961
Haindorf (Hejnice)	1545	852	945
Bad Liebwerda (Lázně Libverda)	8199	5584	6153
Neustadt an der Tafelfichte (Nové město pod Smrkem)	2831	2005	2256
Weissbach (Bílý potok)	2064	755	913
Heinersdorf an der Tafelfichte Jindřichovice pod Smrkem	719	502	478
Hohennwald (Vysoký)	5687	3352	3433

Tabulka 5- počet obyvatel ve vybraných obcích (oblast podhůří Jizerských hor) k danému roku

Pozn. Tabulka nerozlišuje počet obyvatel podle národnostního složení

Zdroj: Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje

5. Proměna krajiny následkem nového osídlování

5.1 Situace po roce 1945 v širším dobovém kontextu

K pochopení celé problematiky proměny pohraničí je nutné na začátek uvést jasné údaje a informace, která nás do celé problematiky osídlování (a tedy zároveň i vysídlování) zasvěťí.

V květnu 1945 bydlelo v pohraničí přibližně 3.325.000 obyvatel, z nichž bylo pouze asi 600.000 české a jiné než německé národnosti a 2.725.000 Němců (82,0%). Z nových osídlenců byly kromě obyvatelů vnitrozemí nejpočetnější reemigranti (120 096 obyvatel), nejvíce jich bylo z Německa, Volyně a Rakouska a více než polovina těchto navrátilců se usadila v západním a severozápadním pohraničí⁹. Období mezi léty 1945 až 1947 patřilo ještě k období, kdy probíhaly silné osídlovací vlny, již v roce 1947 ale tento proud ustal. Pokud bychom se měli konkrétněji zaměřit právě na oblast Jizerských hor, vysledujeme zajímavé údaje. Do této oblasti směřovalo stěhování hlavně ze severní a východní části pražského kraje, dále z okresů Mnichovo Hradiště, Semil a Turnova v kraji Libereckém, ze všech okresů kraje Hradeckého a z kraje Pardubického, s výjimkou Litomyšle, Poličky a Ústí nad Orlicí. Slovenští přistěhovalci osídlili hlavně okres Frýdlant, kde činil jejich počet 6,7% z celkového počtu obyvatel tohoto okresu v roce 1947¹⁰. Hustotu osídlení ve sledované oblasti shrnuje Tabulka 6:

---

⁹ Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí, sv. 8- osídlení českého pohraničí v letech 1945-59

¹⁰ Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí, sv. 8- osídlení českého pohraničí v letech 1945-59

Okres	Rozloha v km ²	Počet přítomných obyvatel			Migrační příliv (1945-1952)
		1. 7. 1930 úhrnem	z toho Němců	1952 úhrnem	
Friedland (Frýdlant)	378	38857	36723	24043	15700
Gablonz an der Neisse (Jablonec nad Nisou)	230	109100	83034	69380	35600
Reichenberg Liberec	539	153562	123556	107332	70100

Tabulka 6- Hustota osídlení vybraných okresů na území Jizerských hor

V letech 1947 až 1952 dochází k opětovnému vystěhovalectví, od roku 1950 ale klesá počet vystěhovaleckých vln. Například v Jablonci nad Nisou převyšuje dokonce v posledních dvou letech přírůstek obyvatel i ztráty z let předchozích. Okres Jablonec nad Nisou je tak jediným, kde obyvatelstva stěhováním od počátku osídlování vůbec neubýlo. Vystěhovalectví v celé oblasti v letech 1950 až 1952, kdy se sleduje také směr stěhování, směřuje většinou zpět do okresů a krajů, z nichž se po osvobození státu noví osídlenci přistěhovali. Přihlížíme-li k celé osídlovací akci, vidíme, že celý tento úsek pohraničí (myšlena oblast severních Čech, v užším kontextu Jizerské hory) je osídlen na 66% v poměru k roku 1930. V Jablonci nad Nisou zůstalo 40% původního obyvatelstva, z části českého z části německých sklářských specialistů. Frýdlant v severních Čechách je osídlen na 60% svého dřívějšího osídlení¹¹.

Po odsunu Němců zůstávají opuštěné nejen domy, ale například i celá řada podniků a bylo tedy nejen ve státním zájmu dosadit do těchto míst nové obyvatelstvo. Novoosídlenci si k bydlení vybírají domy nejen prázdné ale i ty, ve kterých ještě žili Němci čekající na vystěhování, a obvykle s nimi nějakou dobu žili (OTČENÁŠEK 2006). Přístup nově příchozích obyvatel k Němcům byl rozdílný, někteří lidé byli

¹¹ Materiály k problematice novoosídlenického pohraničí, sv. 8- osídlení českého pohraničí v letech 1945-59

shovívaví, povětšinou však převažoval despekt. Němci byli okrádání, terorizováni, nově příchozí většinou jen zabrali jejich cennosti a o další majetek se nestarali. Nutno podotknout, že právě v době těsně po vysídlení, začalo docházet k ničení některých domů, ale i hřbitovů, kaplí a jiných drobných církevních památek. Nově příchozí obyvatelé pohraničí neměli totiž ke krajině takový vztah, krajinu nepovažovali za součást svého domova.

Samotné osídlování pohraničí můžeme rozdělit na zemědělské a ostatní. Generálním plánem zemědělského osídlování pohraničí se zabývalo ministerstvo zemědělství a Osídlovací úřad. Pod pojmem „ostatní“ je myšleno především příchod a organizace novoosídlenců do průmyslových oblastí (to se ale lokality Jizerské hory bezprostředně netýká). Pohraničí bylo z důvodu zemědělství velmi důležitou oblastí, jak už bylo několikrát zmíněno výše, oblast Jizerských hor nebyla pro zemědělství příliš příhodná, a proto nebyl o tuto lokalitu ani velký zájem. Je faktem, že oblast Jizerských hor nebyla ani přímo určena k individuálnímu osídlení, ale spíše k přeměně na souvislá pásma obhospodařovaná pastvinářskými družstvy (MIKŠÍČEK a kol. 2007).

5.2 Osud památek a míst

Samotný zánik památek v pohraničí zapříčinil na jedné straně stát, na druhé straně za to mohli sami lidé, žijící na tomto území. Již na počátku 50. let začal právě stát likvidovat opuštěné a vyloupené stavby, které stály všude. Byly to obytné domky, chaloupky nebo tovární haly a většinou objekty stály na samotách nebo v hůře přístupných místech (což je právě případ Jizerských hor). Cesty, které k těmto stavbám vedly, se přestaly udržovat. Tyto komunikace mohou být ještě dnes v krajině zřetelné, ale domy a objekty dnes již nestojí, buď je rozebrali místní lidé, nebo spadly a shnily samy. Osud veškerých opuštěných památek se zpečetil v roce 1959, kdy se je vláda rozhodla zbourat.

Poslední etapa kdy lze ještě mluvit o osídlování a zániku, potažmo obnově míst v pohraničí byla v období 60-80. let 20. století. Lidé byli státem do cílových oblastí lákáni na vysoké platy, příplatky či za rekreaci. To byl právě případ Jizerských hor,

jejichž tvář byla takto v podstatě zachráněna. Úbytku obyvatel z pohraničí se tím ale nezabránilo.

Druhý a též významný faktor zániku staveb a objektů byl vliv novoosídlenců. Důvodů, proč novoosídlenci památky a domy neudržovali, bylo víc. Na drobných církevních památkách, jako jsou např. křížky v lese, či menší kapličky byly většinou nápisy a texty v němčině, což byl patrně důvod nezájmu o jejich údržbu, mnoho z těchto památek bylo zcela zničeno, oficiálně (při stavbách a rozšiřování silnic) či neoficiálně (vandalismus, krádeže). Došlo tím ke značným kulturním ztrátám a také byl narušen a pozměněn charakter kulturní krajiny (OTČENÁŠEK 2006). Patrně nejdůležitějším problémem, který se na tvorbě žitého prostoru po nuceném vystěhování Němců projevil, byla v mnoha směrech absolutní nenávaznost na cokoli předchozího. Dosavadní německé obyvatelstvo během let 1945-1946 zhruba z 90% zmizelo, jeho majetek, firmy a podniky získal stát, následně noví majitelé, provozovatelé, či zanikly bez dalšího rozvoje (OTČENÁŠEK 2006), byly uzavřeny kostely, německé názvy změněny na české, celé ulice, vesnice i města byly přejmenovány. Právě kvůli velmi častému nenavázání na jakékoli předchozí tradice, jejich cílenému přerušení a pokusu o jejich anihilaci¹² bývá tento přeryv někdy též nazýván „ztrátou paměti“ krajiny, lidí, měst (SPALOVÁ 2000). Oblast Sudet obývali nově lidé, kteří zde nežili déle jak jeden rok. Situaci území, na nichž se takto sešli lidé z nejrůznějších oblastí Československa, ovšem ještě zhoršil nástup komunistického režimu. Ti, kteří sem teprve nedávno přišli s vidinou jednoduchého nabytí zemědělského majetku a kteří si s obtížemi zvykali na život a práci v často těžkých podmínkách, byli záhy o půdu připraveni (SPURNÝ 2006). Další faktor, který ovlivnil vzhled krajiny, bylo přizpůsobení genia loci německých kulturních oblastí českému vkusu (MIKŠÍČEK a kol. 2007). V roce 1945 bylo stále tolik zachovalých budov, že nikoho nenapadlo ohlídat rekonstrukce těchto cenných staveb. Velmi rychle tak zanikla dosavadní tvář horské a podhorské krajiny. Rozdílný přístup k přestavbám měli starousedlíci němečtí i čeští a novoosídlenci. Především v severočeském pohraničí (kam patří právě i Jizerské hory) bylo vybourávání oken, zadržování dveří, otloukání fasád řídké a činili tak pouze novoosídlenci, pro

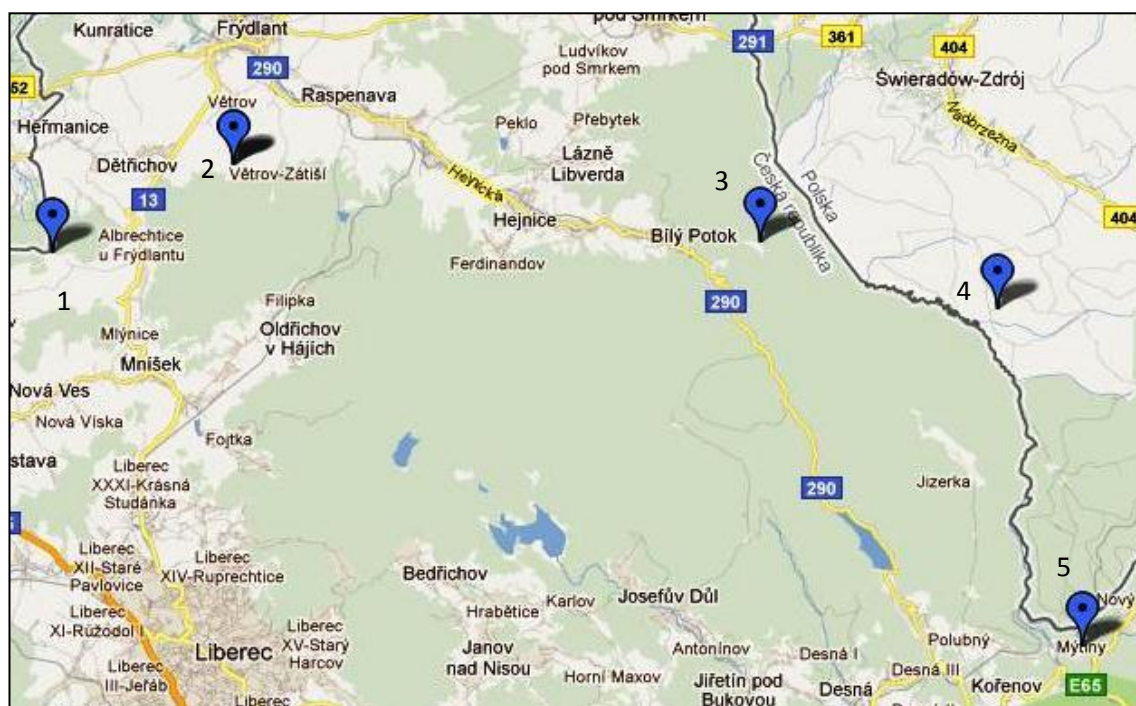
---

¹² Anihilace = zmizení, zničení (WEB 8)

starousedlíky byly tyto přestavby nemyslitelné. (MIKŠÍČEK a kol. 2007). Nově přichozím obyvatelům vadilo na starých horských domech jejich temné zbarvení, mrtvolné šedé fasády, někdy i tzv. „německý charakter“. K přestavbám je podněcoval i materiál, nahrazovali původní přírodní materiály.

5.3 Zmizelé osady Jizerských hor po roce 1945

Počet nově přichozích obyvatel do Jizerských hor nebyl příliš velký. Hornatá krajina neslibovala po válce přílišnou prosperitu a tak lidé sami od sebe tyto lokality nepreferovali. Z doby těsně po roce 1945 můžeme spíše reflektovat příchod tzv. zlatokopů, kteří do oblasti přijeli pouze využít bohatství zanechané zde Němci. Poté, co prostředky či finance vyčerpali místo, případně i kraj opět opustili. Většina domů a

Obrázek 2- Mapa vybraných zmizelých osad po roce 1945
1- Hohenwald, 2- Feldhäuser, 3- Börnlhaus, 4- Gross Iser, 5- Strickerhäuser

jiných dalších památek poté zchátrala, po případě úplně zanikla. Dalším důvodem mizení osad po konci druhé světové války, byla změna hranic. Právě kvůli vytvoření

nového hraničního pásma se lidé z těchto osad často stěhovali zpět do Čech (pokud to bylo možné), popřípadě do jiných větších měst. V Jizerských horách, jde především o nově vytvořené hranice s Polskem, které vznikly právě v oblasti jizerskohorského hřebene.

Právě ve sledované oblasti zanikly po válce tyto osady: Velká Jizera, Polní domky Vysoký, Mýtiny a Börnlhaus, viz Obrázek 2 (výše). Osudu se různí, konec je přesto společný, žádné z těchto míst už dnes nenavštívíme, a pokud ano, nalezneme zde jen pláně a opuštěná místa.

5.3.1 Gross Iser (Velká Jizera)

Velká Jizera německy zvaná Gross Iser byla založena českými pobělohorskými exulanty, kteří utíkali právě do těchto míst, jelikož zde nebyli kvůli svému náboženství vrchností pronásledováni. Osadu založil muž jménem Thomas roku 1630 na místě velmi nehostinném, uprostřed močálů, ve značné nadmořské výšce, kde zimy bývají drsnější než kdekoli jinde a léta krátká. Kvůli těmto nehostinným podmínkám se osada rozrůstala jen velmi pomalu, přesto již v roce 1742 čítala 20 domů (SIMM 2002). Život se zde vyvíjel svébytným způsobem, horalé věřili pověrám, pověstem, řídili se prastarými zvyklostmi a mluvili dnes těžko srozumitelným německo-slezským dialektem. Dlouhé zimy a krátká léta neumožňovala v této osadě jakékoli pěstování plodin, proto se ženy a děti z této osady věnovaly především pastevectví. Muži pracovali hlavně v lese.

Jizera se rozkládala na sporném území, kde se po léta přely rody Schaffgotschů (slezská šlechta) a Harrachů (česká šlechta), nakonec byl spor ve spolupráci s císařskými úředníky vyřešen tak, že Schaffgotschové získali Velký jizerský hřeben a území až k dnešní osadě Mýtiny u Harrachova a Harrachové část Krkonoš (ŘEHÁČEK 2002).

V 19. století se z osady stalo poměrně hojně navštěvované poutní místo. V polovině 20. století zde již stále více než 40 stavení a v nich žilo kolem 250

obyvatel¹³, v obci se nacházely 3 hospody, 2 mlýny, 2 školy, lovecký zámek, pekárna, 2 celnice, kavárna, panská myslivna, hájovna, hasičský dům a radnice (SIMM 2002). Období druhé světové války bylo v obci poměrně klidné. První setkání s touto hrůznou událostí prožila obec až 10. 5. 1945, kdy procházející Rudá armáda zapálila myslivnu a o den později, když byl 11. 5. 1945 zastřelen ruskými vojáky starosta.

Následující události spojené s koncem druhé světové války se přímo dotkly i Jizery. Obyvatelstvo bylo vysídleno, navíc celá obec Velká Jizera se změnou hranic octla na území Polska (Slezská část Jizerských hor byla totiž zahrnuta do území odnímaného Německu a předávaného Polsku). Hranice nebyla místními zprvu uznávána, pak ale oblast obsadila polská pohraniční stráž, most vedoucí k osadě byl zbourán a obyvatelstvo z vesnice postupně vysídleno, poslední místní odešli z osady již v červnu 1945. Opuštěné domy nebyly ihned zbořeny, ale začaly chátrat. Na záběrech pořízených při leteckém snímkování v roce 1953 jsou ještě všechny objekty dobře patrné, ale jejich původní podoba léty ztrácela svou podobu (SIMM 2002). To, co po osadě zbylo, bylo nakonec v polovině 50. let srovnáno se zemí.

Obrázek 3- Velká Jizera na staré fotografii, stáří neurčeno

---

¹³ Zde se prameny rozcházejí, já cituji informace Otto Simma, který uvádí, že v polovině 20. století je v osadě 250 osob a 40 stavení, naopak server zaniklé obce uvádí, že již ve 30. letech 20. století zde bylo 43 domů.

Obrázek 4- Velká Jizera, dnešní pohled na pláň kde kdysi osada stála

Do dnešní doby se po osadě zachoval pouze jeden dům a to přesněji dům č. p. 520 postavený po roce 1910, kde je dnes restaurace a v jeho okolí také můžeme najít zbytky starého mlýna (SIMM 2002).

5.3.2 Hohenwald (Vysoký)

Český název této osady je Vysoký. Tato obec se nacházela na samé hranici Jizerských a Lužických hor. Vznik osady popisuje pověst, která založení umísťuje do období kolem roku 1600: *Do těchto míst při lovu někdy okolo roku 1600 dorazila Kateřina z Redernu, příslovečně zlá a panovačná frýdlantská hraběnka. Po vsi tu ještě nebylo ani památky, mezi nekonečnými lesy byla jen mýtina, na níž stály chatrče a milíře umouněných uhlířů. Redernovna i ostatní lovci se tu usadili a popíjeli výtečnou vodu z hojného pramene. Z vykáceného místa na kopci byla hezká vyhlídka- Kateřina hleděla se zalíbením na své panství a najednou jí prý přišlo na mysl vybudovat v této romantické pustině novou vesnici. Po návratu na zámek proto nechala pozvat stavitele z blízké Nové Vsi a uzavřela s ním smlouvu, podle které měl na hraběncino přání postavit na kopci prvních 13 dřevěných chalup. Avšak hraběnka prý nebyla se stavitelovou prací spokojena a nechtěla nebohému muži zaplatit. Ten se proto bezmocný pověsil na jednom ze stromů poblíž svého díla. Sebevrahův stín tak navždy poznamenal vesnici nazvanou podle okolních prastarých lesů Hohenwald a držel se jí až do jejího smutného konce (ŘEHÁČEK 2009). Od roku 1850 do roku 1910 byla osada součástí obce Christiansau, v okrese Frýdlant, od roku 1921 do roku 1930 ji zařazujeme už jako součást obce Kristiánov v tomtéž okrese. V roce 1930 získává osada české jméno Vysoký a roku 1950 je evidovaná jako osada obce Heřmanice v okrese Frýdlant. Zbytky vesnice jsou od roku 1961 součástí obce Dětrichov, které ale ke dni 1. 1. 1986 nadobro zanikají¹⁴. Své původní Německé jméno získala osada od lesa, Hohenwald totiž v překladu znamená vysoký les. A je pravdou, že v okolních lesích byla opravdu hojnost lesní zvěře více než veliká. To dávalo možnost velkému řádění pytláckých band, které byly pověstné po celých Jizerských horách (VINKLÁT 2003).*

Hohenwald neměl lehký osud, první ranou byl průchod vracející se Pruské armády v roce 1745 (WEB 9). Následně ale byla obec obnovena a začala se rozrůstat. V roce 1834 zde bylo přibližně 185 obyvatel (WEB 10). Zajímavostí obce byl větrný mlýn, který nechal v roce 1882 postavit Eduard Zücker (VINKLÁT 2003). Tento mlýn

---

¹⁴ Citováno z: Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje

stál na stavební parcele č. 123 (pozemková parcela 809), ročně zpracoval 180 měřic obilí¹⁵ a vyrobil 120 centů¹⁶ mouky (WEB 11). Mlýn měl stejně jako osada smutný konec, od roku 1862 do roku 1866 nebyl používán a v roce 1866 byl poškozen pruským vojskem. Po této nešťastné události se již nikdy k původnímu účelu nepoužíval. V roce 1897 příbuzný původního majitele nechal mlýn přestavět na turisticky atraktivní rozhlednu, uvnitř s pohostinstvím. V té době se rozhledně a tedy i osadě Hohenwald turisticky velmi dařilo, bez následků přečkala i první světovou válku. V roce 1930 měla osada 41 domů, a žilo zde 135 obyvatel. Nutno ovšem podotknout že osada byla úplně obydlená obyvatelstvem Německým (CHYTIL 1930). Po roce 1945 byla tedy osada celá vysídlena, domy a stavení se rozpadly. Někde můžeme ještě dnes najít zbytky základů starých domů, původně zastavěná plocha ale dnes slouží převážně k pastvě. Jediné, co je zde po zbylé obci patrné, jsou torza rozhledny, v jejichž blízkosti stojí dnes větrné elektrárny, svou funkcí vzdáleně připomínající původní větrný mlýn a celou osadu Vysoký. Na závěr ještě nutno podotknout, že tato osada zanikla kvůli vysídlení veškerého obyvatelstva, ale také proto, že byla hraniční osadou na území se Saskem (dnešním Polskem), což vedlo k tomu, že po válce nebyla již znovu osídlena.

---

¹⁵ Měřice byla dutá míra používaná především pro přepočítávání obilí, zavedená za dob panování Marie Terezie, 1 měřic obilí = 0,061m³ (WEB 26)

¹⁶ Cent je historicky používanou jednotkou hmotnosti, 1 cent= 61,724 kg (WEB 27)

Obrázek 5- Pohlednice, zachycena je zde osada Hohenwald, datováno k roku 1929

5.3.3 Strickerhäuser

O osudu této osady je doklad z průvodce po Jizerských horách, vydaného roku 1902, u výletní trasy nazvané *Über die Strickerhauser*. Průvodce na těchto stránkách poskytuje doklad o místě, kde tato vesnice původně stála.

Obec založili místní punčocháři přibližně v 17. století, a od toho se také odvíjí její německé pojmenování, které v překladu znamená Pletařské Domky. Osadníci zde zjevně vedli spokojený, ale velice těžký a chudý život. Vedle pletení punčoch byla hlavním zdrojem obživy těžba a transport dřeva, též chov ovcí a koz. Přes osadu vedla obchodní stezka, Stará celní cesta, po které obchodníci donášeli zboží (především sklo) mezi slezským Flinsbergem (Świeradów Zdrój) a českými obcemi. Protože obchodníci byli nuceni též přespat nebo se posílit, vznikly zde i první hostince (SLAVÍK 2009).

Na počátku 18. století však osada měla pouze asi deset stavení. V roce 1742, tedy v době, kdy skončila první slezská válka, byla osada připojena změnou hranic k Prusku. Díky benevolenci úřadů ale život ve vesnici fungoval bez větších změn a obyvatelé tak mohli v klidu a nerušeně dál žít své životy. S osudem osady je spojen i vznik jedné z jizerskohorských hutních skláren, která vznikla nedaleko Carlsthalu a fungovala až do roku 1839.

K největšímu rozvoji došlo ve 20. století. Změny, kterých se osada dočkala, bylo vystavění nové železniční zastávky i s budovou v rámci horské tratě z Liberce, přes Tanvald právě do Szklarské Poręby. Dále také rozvoj nových ubytovacích zařízení pro turisty a návštěvníky zdejšího kraje a vznik nových pohostinství. O rozvoji vesnice svědčí i to, že vedle již existujícího celního úřadu a úřadu finanční stráže zde vznikl i vlastní úřad poštovní, nová lesní kaplička a dokonce i vlastní katolická škola (SLAVÍK 2009). Obnovu a velebení vesnice, tak jako dalších v tomto kraji, zastavila druhá světová válka a následné události spojené s vysídlováním německého obyvatelstva. Osada zůstala po odsunu zcela zpustlá, přestaly zde projíždět vlaky, veškeré zbytky po železnici byly odneseny jako válečná kořist a i zbytky veškerých cenností odnesli zloději a lupiči. Přesto byl osud této osady svým způsobem výjimečný. Po roce 1945 zde vznikaly projekty na obnovu zašlé slávy tohoto dříve turisticky atraktivního místa. Dne 13. července 1958 byla mezi vládami Polska a Československa podepsána smlouva o výměně území a změně státních hranic. Od 27. dubna 1959 se tak území bývalé osady Strickerhäuser, později Tkacze, stává po 249 letech opět součástí Čech, respektive Československa. Nový název Mýtiny nerespektuje jak původní Německý, tak ani polský název. Většina místních obyvatel však užívá a má pevně zakořeněný počestný a zkrácený původní název *Štrika*. Mýtiny (Ober a Nieder Strickerhäuser) se pak stávají součástí Harrachova. Dolní část Mýtin v blízkosti Jizery definitivně zaniká výstavbou nové silnice z Kořenova do Harrachova (SLAVÍK 2009).

Obrázek 6- Osada Mýtiny, dnešní pohled na prázdnou pláň

5.3.4 Feldhäuser (Polní domky)

Osada Polní domky, byla samotou vyskytující se na území Jizerských hor, u obce Ringenhain, nedaleko Frýdlantu (CHYTIL1930). Jiné doklady o této zmizelé nelze dnes nikde dohledat. Je známo, že osada zanikla následkem vysídlení po roce 1945¹⁷, archivní doklady bohužel chybí.

---

¹⁷ Tuto informaci mi sdělil JUDr. Marek Řeháček, na základě osobního sdělení 15. 11. 2011

5.3.5 Börnlhaus

Doklad o existenci této osady přináší dvě publikace. První zmínka je v biologickém věstníku z roku 1906, který poukazuje na výskyt obrutky vykrojené (*Marsupella emarginata*) v Jizerských horách. Zpráva z věstníku říká, že rostlina se nachází na mokřích žulových skalách, právě na území osady Börnlhaus (WEB 12). Druhá zmínka, věrohodnějšího charakteru se objevuje v Německém průvodci. Zde je u výletní trasy č. 149 napsáno toto: *Vom Wittighaus einige Schritte zum Siechhübelwege empor, dann 1. ab nach dem Börnlhause, den gelbrothen Marken folgend, weiter in 1 ½ St. Nach den Baudenhäusern 857 m.*¹⁸(HUBLER 1902). Tímto tedy získáváme nejen důkaz existence osady ale i její přesnou polohu.

Další doklady o osadě jsem bohužel nikde nenašla. Podle svědectví Marka Řeháčka osada zanikla vysídlením po roce 1945. Bohužel ani před tímto rokem, nebyla sláva osady velká a její zánik byl tedy spíše jen otázkou času.

5.4 Částečně zaniklé osady Jizerských hor po roce 1945

Osady, které byly uvedeny výše, neměly šťastný osud, protože konec druhé světové války znamenal i konec jejich existence. V Jizerských horách jsou ale i osady, které po druhé světové válce byly vysídleny, z tohoto úbytku obyvatel se ale vzpamatovaly, popřípadě byly nově osídleny a dnes je jich velká část zachráněna. Neznamená to ovšem, že by obce dokázaly obnovit svůj předválečný stav, ať už se jedná o obyvatelstvo či počet obydlí domů.

---

¹⁸ Ve volném překladu zní věta takto:: Ze Smědavy několik kroků nahoru k Siechhübelwelge, a pak první vzhůru po žlutočervené značce k Börnlhause.

Obrázek 7- Mapa částečně zaniklých osad po roce 1945

1- Wünchen dorf, 2- Bernsdorf, 3- Schönwald, 4- Haindorf, 5- Kleine Iser

Na druhou stranu je dodnes nalezneme na mapě. Snažila jsem se zařadit osady, které mají zajímavý vývoj, po válce ztratily většinu obyvatelstva, ale dnes nejsou na pokraji zániku. Většina těchto osad je na samém okraji Jizerských hor, a proto do této kapitoly jistě patří. Jde o tyto osady Srbská, Horní Řasnice, Krásný les, Hejnice a snad nejtypičtější osada Jizerských hor Jizerka.

5.4.1 Wünschendorf (Srbská)

Wünschendorf neboli Srbská se během svých dlouhých dějin lišila od většiny okolních vesnic hned v několika směrech. Už její jméno bylo po druhé světové válce

zvoleno jako připomínka slovanského původu prvních obyvatel této lokality v raném středověku. Ten připouští i němečtí vlastivědní badatelé a mají ho za doložený v někdejším německém názvu Windischendorf (1482), tedy ves slovanských Vendů. Z toho pak vzniklo později vžitě pojmenování Wünschendorf (ANDĚL a kol. 2002). Obec byla již v 15. století lenní vsí, přesto ale nikdy nemuselo místní obyvatelstvo vykonávat povinnost roboty (WEB 13). Nejstarším majitelem lenního statku byla šlechtická rodina Döbschitzů z Lužice. Lenní panství podléhalo Redernům. Poslední z rodu Döbschitzů byl Georg von Döbschitz žijící v letech 1552-1632 a protože zemřel bez potomků, přešla Srbská na nového majitele, hejtmana frýdlantského panství Heinricha Griessela. Ten ovšem statek také dlouho neudržel a Srbská v krátké době získala nového majitele, dalšího Frýdlantského hejtmana Christopha Straucha von Blumenthal. V této době již lenní panství podléhalo pánům z Gallasu. Z roku 1651 pochází i údaj o počtu stavení, bylo jich zde 38 obydlených a pouze 2 pusté (WEB 14). Od roku 1666 do roku 1722 patřila Srbská do správy rodu Kleinbergů. V roce 1722 Srbskou Gallasové zahrnuli do svého Frýdlantského panství a od té doby náležela přímo tomuto šlechtickému rodu. Zajímavá je skutečnost, že v Srbské až do 18. Století převažuje protestantské obyvatelstvo, a teprve po roce 1724 se začíná silněji prosazovat katolická víra. V tomto ohledu je nelze opomenout fakt, že v roce 1808 zde byly dokonce dvě školy, pro žáky katolického i evangelického vyznání (ANDĚL a kol. 2002).

Obec po první světové válce začíná ztrácet svůj vzhlas. V roce 1921 je v této zde žije 623 obyvatel, z toho 17 České národnosti a 546 národnosti Německé. Stojí tu 163 domů (CHYTIL 1922), v roce 1939 čítá osada 535 obyvatel. S druhou světovou válkou se Srbská setkává již v roce 1938, kdy byli tři místní celní úředníci zastřeleni při přepadu nacisty. Událost dodnes připomíná pomníček. Po druhé světové válce měla Srbská stejný osud jako většina osad na hranicích bývalých Sudet. Německé obyvatelstvo bylo úplně vysídleno, v roce 1948 je v obci doloženo 167 obyvatel¹⁹ a v roce 1950 již pouhých 113 obyvatel. Zavření hraničního přechodu s Polskem zastavilo většinu možného obchodu a částečně tedy i obživu, proto místní obyvatelstvo stále

---

¹⁹ Citováno z: Seznam obcí v zemi České podle stavu z počátku roku 1948

klesá, v roce 1991 je zde podle statických údajů už jen 22 žijících obyvatel a v roce 2007 zde stojí už jen 5 trvale osídlených domů²⁰.

Obrázek 8- Srbská, pohled z roku 1941

Osadu Srbskou můžeme na aktuální katastrální mapě bezpečně doložit, přesto je ohrožení její existence vysídlením dodnes více než patrné.

5.4.2 Bernsdorf (Horní Řasnice)

Tato obec ležící nedaleko Nového města pod Smrkem dříve nesla německý název Bärnsdorf nebo Bernsdorf, český se jmenuje Horní Řasnice. Původní jméno obce Bernardova Ves pocházelo z německého vlastního jména Bernard. První zmínka je datována k roku 1381 a nalezneme ji v urbáři Frýdlantského panství (ANDĚL a kol. 2002). Obec se rozprostírala na břehu řeky Řasnice, která měla v překladu do němčiny

---

²⁰ Údaje pocházejí ze Statistického lexikonu obcí vydaných v roce 1923, následně v roce 1955, poté v roce 1992 a 2007. Údaje v lexikonech vychází ze sčítání obyvatelstva v roce 1921, 1950, 1991 a 2001

stejný název jako obec, tedy Bärnsdorf. Nacházel se zde také kostel zvaný kostel Početí Panny Marie, který je doložen k roku 1346 v Míšeňských církevních zápisech.

Období husitských bojů, třicetileté války i následné rekatolizace probíhalo v Horní Řasnici stejně jako v ostatních místech severních Čech, potažmo v ostatních pohraničních regionech. Docházelo zde k násilnostem, bojům, krveprolitím a nejsilněji se obce dotkla výše zmíněná rekatolizace. V roce 1651 byla v Horní Řasnici protireformační komise, jež přijela vyslechnout místní obyvatelstvo. V této době zde bylo evidováno 296 obyvatel (ANDĚL a kol. 2002). V roce 1654 většina místních opustila kvůli víře obec a zbylo zde jen 5 trvale osídlených domů. I z toho se vesnice začala vzpamatovávat a o 100 let později zde bylo již 110 domů. Znovuobnovení vesnice můžeme spojovat s rozvojem Heintschelovy továrny v Jindřichovicích pod Smrkem. Byla založena bratry Felixem a Eduardem Heintschelovými v polovině 19. století (WEB 15). Vyrábělo se zde sukno a látky. Brzy byla v Horní Řasnici zřízena pobočná továrna vyrábějící dámské i pánské oděvy a potištěné i tkané látky (ANDĚL a kol. 2002). V roce 1921 žilo v obci 844 obyvatel, z toho bylo 5 Čechů a 829 Němců, v obci tehdy stálo 221 domů (CHYTIL1922). Ještě v roce 1930 je zde 1296 obyvatel a 354 domů (údaj ČSÚ)²¹. Do roku 1930 je tedy jasně patrný vzestup obce. Přesto velká hospodářská krize v roce 1930 zapříčiní demografický úpadek.

Krizi osady umocnil také konec druhé světové války spojený s odsunem obyvatelstva. Počet odsunutých Němců z této osady mapují Tabulka 3 a Tabulka 4, viz výše (kapitola 4. 3- Fáze organizovaného odsunu), které mapují počet osob v *seznamu I.* (110 osob Německé národnosti) v *seznamu II.* (220 osob). Pro úplnost je potřeba dodat, této obce se týkal ještě *seznam III.*, který zahrnoval odborníky a osoby německé národnosti, jež nemají být vysídleni. Z obce Horní Řasnice se toto povolení týkalo 60 osob (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 34). Jména těchto osob je možné najít v příslušných archivních fondech.

---

²¹ Veřejná databáze ČSÚ - WEB 16

Obrázek 9- Horní Řasnice, kolem roku 1930

V roce 1948 zde žilo již jen 428 obyvatel²². Nutno podotknout, že tento údaj bohužel nezahrnuje národnostní složení a zároveň je nanejvýš pravděpodobné, že číslo udávající počet obyvatel by bylo mnohem menší, kdyby se do něj nepočítali novoosídlenci, jejich počet dnes ale také nelze bezpečně doložit. Přesto z výše doložených dat je patrný velký úbytek obyvatelstva následkem vysídlení a je jasný úpadek celé obce. Přes tyto úskalí ale obec „přežila“ do dnes, i když má jen podobu zahrádkářské kolonie a její existence není do budoucnosti rozhodně jistá.

---

²²Citováno z: Seznam obcí v zemi České podle stavu z počátku roku 1948

5.4.3 Schönwald (Krásný les)

Obec nacházející se 3 km od Frýdlantu se v původním německém názvu jmenuje Schönwald, česky se jmenovala Krásný les. Jako farní ves je obec udávána od roku 1346 a první písemná zmínka pochází z roku 1381 a nalezneme ji opět v urbáři Frýdlantského panství (WEB 17). V 15. a 16. století vlastnili Krásný les páni z Etzelu, když ale zemřel poslední mužský potomek tohoto rodu, získali osadu Redernové. Šlechtické sídlo se v Krásném lese nedochovalo, takže nejstarší památkou na středověké dějiny zůstává kostel Sv. Heleny. Na konci 16. století byl Krásný les rozlehlou vesnicí se 118 domy a stále se rozrůstal. (ANDĚL a kol. 2002). V roce 1869 zde žilo 1120 obyvatel a stálo 200 domů (údaj ČSÚ)²³ a celkový počet obyvatel byl, dá se říct stabilní. K roku 1921 je doloženo, kolik zde žije Němců, z celkových 1102 obyvatel pouze 15 Čechů. Zbytek, tedy 1070 obyvatel je národnosti Německé, ve stejném období zde stojí 253 domů (CHYTIL 1922).

Pokles obyvatelstva můžeme vysledovat po druhé světové válce, z obce Krásný les bylo odsunuto velké množství Německého obyvatelstva, jeho počet klesl téměř o polovinu (ANDĚL a kol. 2002). V archivních materiálech sice není možné zjistit, kolik počet obyvatel bylo zařazeno do I. a II. seznamu pro odsun, nalezneme zde ale dokumenty, které dokládají, že v měsíci květnu, roku 1946 bylo v plánu odsunout z této obce celkem 30 obyvatel Německé národnosti, v červnu téhož roku 120 obyvatel (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 36). Archivní materiály také bezpečně dokládají, že v roce 1947 bylo do Sběrného střediska Frýdlant přesunuto z této obce 135 osob (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 37). Celkový počet odsunutých Němců není znám, víme ale, že počet obyvatel k roku 1948 poklesl na 617 obyvatel²⁴. Tento počet je oproti ostatním obcím Sudetského pohraničí poměrně vysoký a i díky tomuto vyššímu počtu obyvatel si osada Krásný les dodnes zachovala svou existenci.

---

²³Veřejná databáze ČSÚ - WEB 18

²⁴ Citováno z: Seznam obcí v zemi České podle stavu z počátku roku 1948

Obrázek 10- Krásný les, kolem roku 1930

5.4.4 Haindorf (Hejnice)

Tato osada na úpatí Jizerských hor nese dnes České jméno Hejnice. První zmínka o obci pochází z roku 1381, kde se ve Frýdlantském urbáři objevuje pod názvem „Hayndorrf“. Název svědčí o německé kolonizaci na přelomu 13. a 14. století. Zda původní obyvatelstvo přímo v místě Hejnic bylo německé či slovanské a následně germanizované nelze dnes přesně říci (VEDRALOVÁ 2011). V závěru 16. století začalo docházet k rozrůstání katastrálního území Hejnic proti proudu řeky Smědé. Během následujícího půlstoletí ves vzrostla trojnásobně, oproti stavu před třicetiletou válkou a spíše nezemědělský charakter byl tak ještě zvýrazněn, neboť téměř polovina domů byla bez zemědělské půdy. Stejně tempo růstu pak vývoj Hejnic charakterizovalo až do druhé světové války (VEDRALOVÁ 2011).

Podle statistických údajů žilo v obci k roku 1869 přesně 2497 obyvatel (údaj ČSÚ)²⁵ a stálo zde 339 obytných domů. K roku 1921 jsou údaje tyto: celkem 2638 obyvatel, 162 obyvatel národnosti České, 2422 obyvatel národnosti Německé (CHYTIL 1922). Hejnice byly druhou světovou válkou silně poznamenány, pro porovnání situace před druhou světovou válkou a po odsunu je nutné uvést počet obyvatel v roce 1930 a porovnat ho s údajem z roku 1948. V roce 1930 zde žilo 2831 obyvatel a stálo zde 561 domů (WEB 19), po válce v roce 1948 zde žilo 1689 obyvatel²⁶. Z Hejnic bylo velké množství německého obyvatelstva zařazeno do Seznamu I.(248 osob) a Seznamu II.(287 osob), podrobněji o tom pojednávají Tabulka 3 a Tabulka 4, viz výše (kapitola 4. 3- Fáze organizovaného odsunu). Dále bylo z obce pro květen 1946 navrženo k vysídlení 120 osob, k měsíci červnu to bylo stejné číslo, opět 120 osob (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 36). Do Sběrného střediska Frýdlant bylo z Hejnic v roce 1947 přesunuto 670 osob. Podle číselných údajů, které jsem uvedla výše, by se možná mohlo zdát, že Hejnice měli i po válce v roce 1948 velký počet obyvatel, pokud ale přepočítáme počet vysídlených osob na procentuální údaj, zjistíme, že celkem bylo vysídleno více jak 50% obyvatelstva v porovnání s údajem o počtu obyvatelstva v roce 1930 (celkem podle údajů SOKA Liberec bylo vysídleno 1445 osob). Poválečnou proměnu složení a počtu obyvatel Hejnic dobře ilustruje Tabulka 7:

rok	Češi	Němci	cizinci
1. 5. 1945	47	3102	65
1947	1396	150	26

Tabulka 7- Poválečné národnostní složení Hejnice (ANDĚL a kol. 2002)

²⁵ Veřejná databáze ČSÚ- WEB 19

²⁶ Citováno Z: Seznam obcí v zemi České podle stavu z počátku roku 1948

Na závěr je nutné dodat, že Hejnice si svou slávu získaly velmi brzy, a to díky poutní bazilice Navštívení Panny Marie. Tato bazilika se stala velmi vyhledávaným místem poutníků. Ani ji však neminul smutný osud válečných událostí. Během první a druhé světové války byly zničeny všechny zvony baziliky. Po roce 1945 se bazilika stala internačním místem pro mnichy a jeptišky, kteří byli následně posíláni na nová pracovní místa. Od roku 1950 bazilika chátrala a recepci své slávy získala jak bazilika, tak i samotné městečko Hejnice, až po roce 1990.

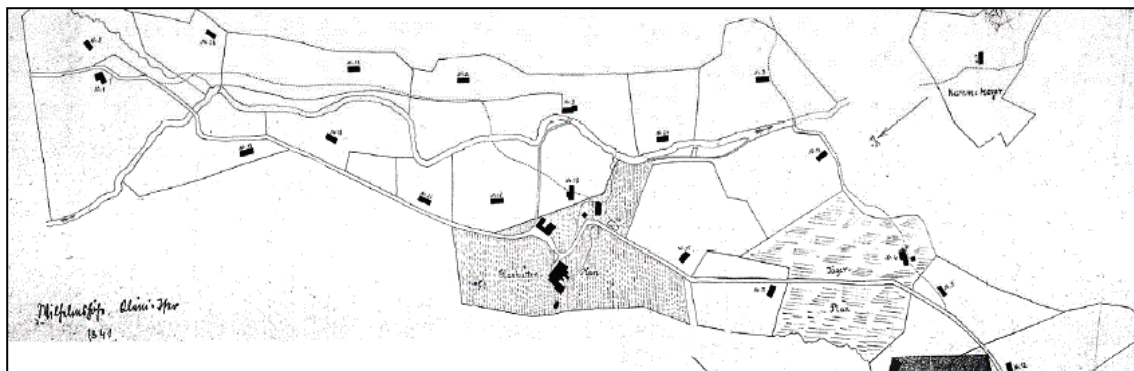
Obrázek 11- Kostel navštívení Panny Marie v Hejnicích

5.4.5 Kleine Iser (Jizerka)

O nejstarší historii této osady pojednávám již v kapitole 3.1.1. Sklářny a sklářství v Jizerských horách, zde bych se ráda mimo historie věnovala statistickým údajům, počtu obyvatel, domů a změnám po roce 1945, které se zde odehrály.

Nejvýše položená osada Jizerských hor, zvaná Jizerka, byla založena roku 1539. V držení osady se vystřídali páni z Bibrsteinové, tak Redernové. Roku 1570 byl postaven první stabilní dům na Jizerce (WEB 20). Od první poloviny 16. století až do počátku 17. století trpěla Jizerka spory mezi panskými úředníky. Protože ležela na sporném hraničním území, byla dlouho předmětem těchto dohadů. Od poloviny 17. století zde začíná výrazně převažovat Německé osídlení, v roce 1749 je na Jizerce jen 6 domů, v roce 1769 přibyl sedmý tzv. Hoyerův dům, postavený na samotě (zříceniny patrné dodnes). Koncem 18. století je zaznamenáno 7 stavení a 51 obyvatel.

V roce 1834 stálo v osadě 21 domů. Situaci z roku 1841 dobře ilustruje katastrální mapa, viz obrázek níže. V roce 1883 jsou na Jizerce postaveny dva hostince, první se jmenoval Zum Buchberg, druhý Pyramida, celkem zde v tomto roce stálo už 42 domů, včetně pily, pekárny a panského sklářského domu.

Obrázek 12- Katastrální mapa osady Jizerky, z roku 1841

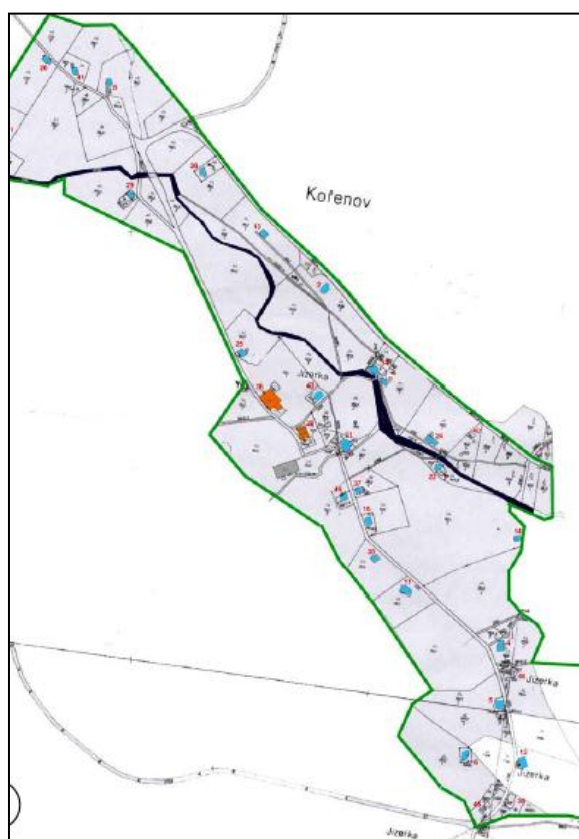
V době vrcholné konjunktury sklářství (1880-90) měla Jizerka kolem 450 obyvatel, byla zde škola, obchod, hostinec, pila, pekárna a kovárna. Od té doby počet obyvatel stále klesá. Koncem 19. století vzrůstá obliba horské turistiky. V některých domech vznikají turistické ubytovny a hospody (WEB 20).

V roce 1921 měla Jizerka 43 domů a 159 obyvatel, ve složení 2 Češi, 152 Němců (CHYTIL 1922). Údaje z roku 1930 Českého statistického úřadu nejsou bohužel dostupné, osada zde není samostatně zaznamenána. Druhá světová válka znamenala pro Jizerku, co se týče počtu obyvatel velkou ztrátu. Podle archivních materiálů Státního okresního archivu v Liberci ani v Jablonci nad Nisou není dnes bohužel možné dohledat, kolik obyvatel bylo odsunuto. Můžeme se ale domnívat, že vzhledem k tomu, že zde před válkou žilo téměř 99% Německého obyvatelstva, byla odsunuta většina. Jediné archivní doklady o Jizerce pochází z roku 1946, kdy se jméno osady objevilo v plánu pro odsun Němců z Frýdlantska. Tehdy se počítalo, že se z této osady odsune 30 osob (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 36), skutečné počet odsunutých musel být ale mnohem vyšší, protože v roce 1948 zde žilo již jen 53 obyvatel²⁷. Po vysídlení původního obyvatelstva se Jizerka stala téměř výhradně turistickou, s převážně rekreační náplní.

V období po druhé světové válce se Jizerka stala jedním z center individuální horské rekreace. Díky tomu byla většina staveb zachráněna, i když zástavba vsi poněkud prořídla. Vesnice nebyla naštěstí v průběhu druhé poloviny 20. století narušena

²⁷ Seznam obcí v zemi České podle stavu z počátku roku 1948

necitlivými adaptacemi či velkokapacitními novostavbami, které poškodily řadu jiných horských středisek zejména v Krkonoších. V současné době Jizerka představuje nejlépe dochovanou a také nejkrásnější osadu Jizerských hor. Zástavba roubených chalup roztroušených v horských lukách působí mimořádně malebným dojmem. V roce 1995 se proto Jizerka stala vesnickou památkovou rezervací, jako zatím jediná osada našich severních pohraničních hor (PEŠTA 2011). Na spodním obrázku je vidět současná podoba památkové rezervace- oranžově jsou znázorněny památkově chráněné objekty, modrá zobrazuje objekty památkového zájmu, šedá barva zobrazuje domy zaniklé (zelená barva jsou hranice rezervace, modrá označuje vodní tok).

Obrázek 13- Mapa památkové rezervace Jizerka

5.5 Další zaniklá místa hor

V Jizerských horách samozřejmě nalezneme spoustu dalších zaniklých míst a osad, jejich výčet by ale vyžadovalo mnohem podrobnější zkoumání starých kronik, původních pramenů a cizojazyčných podkladů. Mnoho z těchto zaniklých míst je už dnes také v odborné literatuře zpracováno, ovšem ráda bych zde jmenovala ještě zmizelé osady nacházející se v Jizerských horách, jejichž doklad je sporný. O jejich existenci jsem nenašla svědectví v pramenech státních okresních archivů, v kronikách ani jiných materiálech, nepojednává o nich ani žádná statistická publikace. Jsou to osady: Schwedlerova planina (také zvaná Polana Izerska) a Schadewald (ŘEHÁČEK 2011- ústní sdělení)²⁸.

Mezi další zaniklá místa hor se dá jistě počítat i zánik sakrálních památek v horách, či jiných významných i méně významných objektů, a to již ale není předmětem této bakalářské práce.

---

²⁸ JUDr. Marek Řeháček, mi potvrdil, že tyto osady dříve existovaly, nedokázal mi ale přesně říci, odkud má tento fakt podložený. Odkázal mě na Německy psanou literaturu v KVK Liberec, kde jsem ale k tomuto tématu dále nic nezjistila (osobní sdělení dne 15. 11. 2011)

6. Ostatní faktory ovlivňující tvář Jizerských hor

Romantické představy, které by mohly být spojovány s novým osídlením hor po roce 1945, nejsou ani v nejmenším vyjádření skutečnosti, která se odehrávala v Jizerských horách v sobě „socialismu“. Tato kapitola se věnuje změnám, které Jizerské hory prodělaly v období od roku 1950 až do roku 1989

6.1 Stavební vývoj

Vysídlování a demoličním akcím, které předcházely vzniku rekreace, chalupaření a změnám stavebního vývoje v Jizerských horách jsem se částečně věnovala již v kapitole: Osud památek a míst. Tato kapitola se však věnuje období těsně po válce. Naopak předmětem této části, je popsat osud památek od padesátých let do současnosti.

Na koci čtyřicátých let, tedy těsně v době po druhé světové válce byly Jizerské hory zahrnuty do pohraničního pásma, kde probíhaly výrazně osídlovací akce po odsunu německého obyvatelstva. Po krátkých pobytech mnohých nových osadníků zůstávala v domech a hospodářstvích většinou spoušť a nepořádek a šance na jejich nové osídlení se tak snižovala. Další pozůstalé objekty byly vykrádány a ničeny a adaptace nových osídlenců v českém pohraničí byla jedním z nejzávažnějších problémů, se kterými se musel český stát vypořádat (KOVAŘÍK 2006). Od konce čtyřicátých let docházelo k výraznému odlivu osídlenců. Na tomto stavu se výrazně podílel komunistický režim, který v roce 1948 zavedl násilnou kolektivizaci, kdy téměř zanikl selský stav a obyvatelstvo pracující v agrárním sektoru bylo tak během několika let doslova odkázáno na finanční pomoc státu. Na obydlenost pohraničí mělo také vliv nucené vystěhování rodin, které byly komunistickému režimu nepohodlné. Úpadek životní úrovně a neutěšené sociální poměry přetrvávaly v pohraničí také v padesátých letech, proto pokusy vlády a stranických orgánů o dosídlení nejvíce postižených míst končily většinou bez úspěchu (KOVAŘÍK 2006).

V polovině roku 1953 začalo ministerstvo národní bezpečnosti projednávat návrh na rozšíření hraničního a zakázaného pásma na hranice s Německou demokratickou republikou (NDR) a s Maďarskem. Toto rozšíření se výrazně dotklo oblasti Libereckého kraje a Frýdlantska²⁹, tedy pohraničního pásma v Jizerských horách. V zakázaném pásmu nesměl nikdo bydlet, ani se v něm zdržovat (KOVARŽÍK 2006). Na rozdíl od přesídlování v západním pohraničí, kde museli všichni obyvatelé opustit stanovené zakázané pásmo, na území sousedícím s NDR se přesídlení týkalo jen těch osob, které bydlely v nejtěsnějším okolí hranice- mezi hraniční čarou a trasou plánovaných žijně-technických opatření. Osoby, označené jako státně nespolehlivé se měly ze zakázaného pásma vystěhovat úplně a přesídlit do vnitrozemí (KOVARŽÍK 2009).

V letech 1958-1960 probíhaly v pohraničí výrazné demoliční akce, kdy se bouraly chátrající neosídlené domy a zařízení. Odstranění těchto ruin mělo také omezit nebezpečí úrazů zejména dětí, které chátrající ruiny lákaly k dobrodružným hrám. Kritické hlasy se ozývaly především z řad místních obyvatel, starousedlíci nesli těžce boření sakrálních památek- kostelíků a kapliček (KOVARŽÍK 2006). Velkým negativním vlivem bylo, že v některých případech se podařilo zbourat také architektonicky cenné a zákonem chráněné kulturní památky. Na příkladu demoličních akcí ve Frýdlantském okrese, na samé hranici Jizerských hor, je možné si ukázat, jakého byly tyto akce rozsahu. Definitivně zanikla ves Vysoký, částečně i Kristiánov a Filipov, ve vesnici Víšce bylo zbořeno 29 domů, Dětrichov přišel o celou třetinu domů. Ještě v letech 1960 demolovalo vojsko ve Frýdlantě 26 domů a dalších 16 ve Větrově. V Habarticích bylo v roce 1952 zbořeno 32 domů, v druhé etapě další 3 (ANDĚL a kol. 2002). Některé domy, ale měly štěstí a začaly být zachraňovány. Investory byli především lidé z měst milující hory a nelutující ani peněz ani námahy vynaložené na záchranu těchto stavení. Často koupili pouhé rozvaliny s popisným číslem, aby pod dohledem úřadů na bývalých základech znovu postavili staronovou chalupu v souladu se zásadami místní lidové architektury (WEB 21). Chalupáři z tohoto období tvořili první vlnu, která byla založena převážně na záchraně starých objektů. Vzhledem k nízkému stupni motorizace,

---

²⁹ Rozšíření státních hranic také zasahovalo okresy Kadaň, Chomutov, Litvínov, Duchcov, Teplice, Ústí nad Labem, Děčín, Rumburk a Nový Bor (KOVARŽÍK 2006)

nesnadné dostupnosti odlehlých vesnic, nedostatku materiálu atd. museli být tito chalupáři opravdovými nadšenci, kteří „chalupařili“ se zvláštním zaujetím (TRYPESOVÁ 2004).

Další etapa stavebního vývoje a tím zároveň i chalupaření nastala v 70. letech. V té době si stav ve větších obcích žádá stavbu nových bytů, začínají se budovat nové rodinné domky a menší panelové sídliště, tento stavební vývoj měla například Raspenava v Jizerských horách (VINKLÁT a kol. 2007). Tehdy se také objevila nová vlna chalupářů, kteří museli často zdlouhavě a namáhavě volný objekt hledat, protože chalupaření již bylo módou, a to především díky několika faktorům, jako byla velká publicita v televizi, rozhlasu nebo v tisku. V roce 1968 se také zvýšil počet automobilů, což umožňovalo dostat se i do hůře přístupných a vzdálených míst. Po roce 1968 se značně omezila možnost cestovat do zahraničí a chalupa se v mnoha případech stala místem, kde bylo možné určitou osobní svobodu znovu najít. Rodinné chalupaření bylo protikladem k nepříliš oblíbeným kolektivním rekreacím na poukaz ROH. V neposlední řadě přispěla k novému zájmu o chalupy skutečnost, že díky novým zákonným opatřením o ochraně zemědělské půdy byla omezena možnost výstavby chat. Jednou ze základních motivací chalupaření byla stále touha po přírodě. Tento trend měl vliv hlavně při chalupaření a rekreaci v 80. letech.

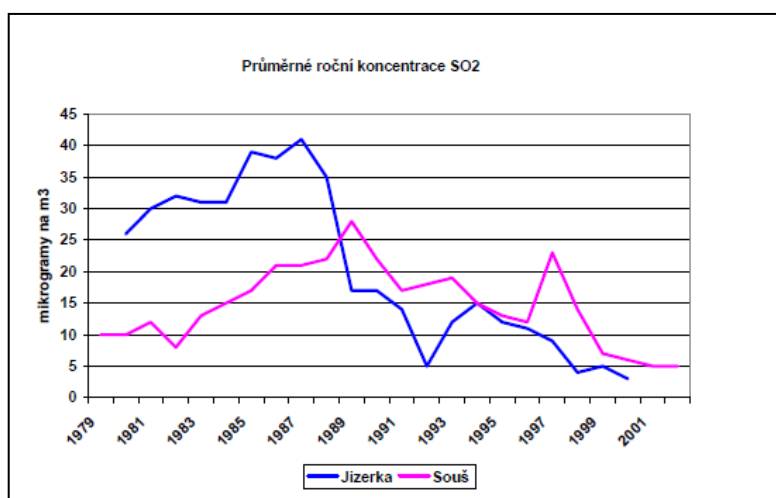
Po sametové revoluci roku 1989 se veškeré poměry změnily. Rozběhly se nové stavební aktivity podporované zahraničními investory, obliba chalupaření z pochopitelných důvodů slábla. Časem se ale ukázalo, že ne na příliš dlouhou dobu. Chalupy už nejsou jen místem práce, ale mnohem více také místem odpočinku (TRYPESOVÁ 2004).

6.2 Exploatace a „ekologické“ katastrofy

Dalším problémem, který se týkal Jizerských hor v době socialismu, byl problém z lesnické ekologické oblasti, tedy exploatace a ekologické katastrofy.

Jizerskohorské lesy patří k nejvíce postiženým lesům ve střední Evropě. Jsou zde výrazné holiny nebo naopak mladé lesní porosty, které jsou ale biologicky chudší než původní lesnaté porosty. Nejvíce postižené jsou nesmíšené smrkové lesy, které dnes už v Jizerských horách téměř nenajdeme. Imisní škody se v Jizerských horách objevily již na přelomu 50. a 60. let 20. stol., kulminace pak nastala především během 80. let minulého století, kdy bylo imisemi poškozeno více než 90% lesů. K poškození lesů přispěly i „hmyzí“ kalamity.

Obrázek 14- Graf průměrné roční koncentrace SO₂ na stanicích Desná-Souš a Jizerka

Imise jsou definovány jako plynné, kapalně a pevné látky unikající v místě zdroje znečištění do ovzduší (MATĚJÍČEK a kol. 2007). Imisemi oslabené porosty se nemohou účinně bránit proti napadení hmyzími škůdci; v ČR nejvíce trpí neopadavé původní druhy jehličnanů (smrk, jedle); jsou nahrazovány odolnějšími, tzv. náhradními dřevinami (listnáči břízou, jeřábem a bukem a jehličnany smrkem pichlavým a modřínem), které udržují mimoprodukční funkce lesa do té doby, než se koncentrace škodlivin sníží natolik, že bude možné obnovit lesní porosty původních dřevin (AMBROZEK a kol. 2001)

Konkrétně lesy Jizerských hor nejvíce poškozoval oxid siřičitý, který pocházel především z elektráren v okolí Žitavy na území Německa a Polska. Ve východních

oblastech se zvýšené imisní zatížení předpokládá od roku 1959, kdy byla uvedena do provozu elektrárna v Poříčí u Trutnova. K největším emisním zdrojům ovlivňujícím lesy Jizerských hor dosud patří polská tepelná elektrárna Turów (ŠPULÁK 2005). Výrazný vzestup imisních škod nastal v letech 1977-1979 v souvislosti s klimatickými výkyvy a k nejintenzivnějšímu poškození lesních porostů docházelo v západní části Jizerských hor, vzdálené cca 5-10 km od emisních zdrojů- Smědavská hora, Jizera (ŠPULÁK 2005). Z grafu (Obrázek 14) je patrný nárůst koncentrací oxidu siřičitého v ovzduší, jeho kulminace a výrazný pokles až pod hranici považovanou pro lesní ekosystémy za kritickou (tj. $20 \mu\text{g SO}_2 \text{ m}^{-3}$) v období od roku 1979 do roku 2001. K poklesu došlo v důsledku zrušení a omezení provozu elektráren. Snížení koncentrací SO_2 pod kritickou mez přímého vlivu na lesní vegetaci je i jedním z důvodů ukončení provozu stanice VÚLHM Jizerka (SLODIČÁK a kol. 2004).

Neméně negativní vliv na lesy Jizerských hor měl hmyz. Na stromy útočil přemnožený kůrovec, dřevokazný hmyz a houby. Fyziologicky oslabené horské smrčiny se tehdy staly snadným cílem pro některé přemnožené druhy, zejména pak obaleče modřínového (*Zeiaphera diniana*), drobného motýlka, jehož housenky v milionových počtech okupovaly koruny smrků a požíraly jehličí. Zatímco nejstarší ročníky jehličí usychaly v důsledku imisní zátěže, ty nejmladší mizely v útrokách housenek (ŠTURSA 2011).

Na stav Jizerských hor měla také silný vliv exploatace nerostných surovin, špatné zacházení se zdejšími lesy a často neuvážené nahrazování lesních porostů. Bouřlivý průmyslový rozvoj přinesl kromě změny struktury a vzhledu sídel přeměnu jizerských lesů na nestabilní smrkové monokultury a tvrdou regulaci většiny horských toků a jejich využívání pro výrobu elektřiny. Zemědělská velkovýroba setřela jemnou strukturu nelesní krajiny, řádově snížila její diverzitu a tradiční usedlosti nahradila velkokapacitními výrobnami- šerednými pomníky z betonu a rezavé oceli (WEB 22). Socialistická industrializace, založená na plýtvání energií a ostatními zdroji, společně s pohrdáním životním prostředím byla příčinou všech těchto kalamit v Jizerských horách.

6.3 Turistický ruch

Turistický ruch je dodnes v Jizerských horách velmi živý a lze říci, že právě tato lokalita je stále více vyhledávaná turisty a obdivovateli zimních i letních krás krajiny. Zařadit tuto kapitolu jsem se rozhodla především kvůli důležitosti turistického ruchu pro hory. Po roce 1945, kdy byla oblast Jizerek téměř neobydlená, zachránil její znovuoživení především tento faktor, rozvíjející se v době socialismu. Mnoho vesnic, osad a horských středisek díky tomu bylo znovu obydleno a místa, přesto že měla jinou podobu, získala svou bývalou slávu a lesk.

Pod vlivem vzrůstající návštěvnosti od roku 1960, byla na přelomu roku 1967-68 vyhlášena Chráněná krajinná oblast Jizerské hory. Spolu s vyhlášením byl stanoven ochranný režim (turistika omezena na značené cesty, zakázáno táboření a rozdělávání ohňů). Na scénu tak vstoupila ochrana přírody. Již tehdy dostala chráněná krajinná oblast do vínků nesnadný úkol, podporovat rekreační a turistické aktivity nepoškozující přírodní prostředí, zaměřovat pozornost návštěvníků na poznávání přírodních, kulturních a historických hodnot krajiny. Dnes takové způsoby využívání nazýváme šetrná, měkká, trvale udržitelná turistika či ekoturismus (MEJZROVÁ 2001). V 70. a 80 letech se v Jizerských horách začaly budovat naučné stezky, jejichž trend pokračuje do dnes.³⁰ V letech 1972 a 1974 byly Okresními národními výbory v Jablonci nad Nisou a Liberci vydány vyhlášky o Návštěvním řádu CHKO Jizerské hory (platil do roku 1992), který usměrňoval způsob využívání oblasti, chování návštěvníků a vymezil v centrální části CHKO zónu klidu o rozloze 160 km² vyhrazenou pěší a lyžařské turistice. V 80. letech byla také v Jizerských horách zbudována pro lyžaře Jizerská magistrála, která je velmi navštěvovaná do dnes.

Od počátku 90. let se objevují v rekreačním využívání Jizerských hor nové trendy (například zónace chráněné krajinné oblasti či projekty na využívání

---

³⁰ Středisko CHKO Jizerské hory mi s jejich laskavým svolením poskytlo veškeré aktuálně dostupné informace o naučných stezkách v Jizerských horách. Do své práce jsem tyto podrobné informace nezařadila, protože nejsou jejím předmětem. Více informací o naučných stezkách je možno získat na webu CHKO Jizerské hory.

adrenalinově sportovních aktivit). Snaha zatraktivnit tuto lokalitu je spojena především se sportovním využitím hor, jsou sem zasazeny také některé environmentální projekty, to už ovšem není předmětem této kapitoly ani této práce.

7. Závěr

Na počátku této bakalářské práce byla smělá myšlenka pokusit se zpracovat z přírodovědného i kulturního hlediska oblast Jizerských hor. Prozkoumat nejen jak „Jizerky“ vypadají například po stránce geologické a lesnické, ale také jaké rostliny zde nalezneme a na jaké živočichy můžeme narazit, byla myšlenka zahrnout i problematiku odsunu Němců z Jizerských hor a zmapovat všechna zaniklá místa v této oblasti. Cílem práce bylo pokusit se vše shrnout do jednoho uceleného a koncepčně spojeného celku, což se částečně podařilo. Pro zpracování kapitol zaměřených na krajinu, geologii, faunu a flóru existuje již dnes obsáhlá literatura, která je běžně dostupná a proto nejtěžším úkolem bylo v tomto případě zevrubně prostudovat všechny materiály a podklady, tak aby v práci bylo obsaženo to podstatné, to co je pro Jizerské hory typické a charakteristické. Způsob shromažďování archivních pramenů a literatury se musel změnit v případě, kdy šlo o kapitoly s tématy osídlování a odsunu, absence informací, ale také fakt, že se touto problematikou nikdo předtím takto do hloubky nezabýval, ztěžovala práci. Přestože při psaní byly využity materiály ze státních okresních archivů v Liberci i v Jablonci a dokonce i cizojazyčná literatura, stále to vyčerpávajícím způsobem nedokáže vše shrnout. V tomto je tedy tato práce jedinečná, snaží se naznačit, kam by budoucí bádání mělo směřovat, příkladem pěti zaniklých osad a pěti částečně zaniklých osad demonstruje osudy z hor, jež mohly mít i jiná místa nejen v Jizerkách ale i v ostatních částech pohraničí. Naopak mám za to, že se v práci podařilo zachytit mnoho dosud nejasných faktů, jde především o zpracování počtu odsunutých Němců z Jizerských hor. Tento fakt je významný hned z několika důvodů, tím prvním je, že takto uceleně nebylo toto téma zatím zpracováno, druhým důvodem je jasný signál který čísla vysílají, alarmují svou hodnotou, jak bylo období odsunu děsivé a podávají tak i po letech doklad těchto hrůz. Poslední část práce, tedy současný vývoj Jizerských hor, vyžadovala především prozkoumání současných faktů, nejčastěji zveřejněných na internetových stránkách. Pro tuto problematiku bylo ale také nutné zaměřit se na aktuální stav, vysledovat současné dění a vyzdvihnout aktuální problémy.

Cíle, který si práce na začátku kladla, se dosáhnout podařilo. Předkládaná bakalářská práce shrnuje to nejdůležitější a nejpodstatnější z přírodovědného aspektu regionu Jizerských hor a také detailně poukazuje na propojení vývoje krajiny a lidské činnosti. Práce svým zaměřením a obsahem je zdrojem informací pro další následnou badatelskou činnost na regionální úrovni, ale je také využitelná pro pedagogické pracovníky a širokou veřejnost se zájmem o přírodní vědy a historii regionu Jizerských hor.

8. Literatura, archivní prameny, webové zdroje

Literatura

- AMBROZEK, L. a kol. 2001. *Úvod do pojmosloví v ekologii krajiny*. Praha: Ministerstvo životního prostředí ve spolupráci s vydavatelstvím Enigma, 2001. 399 s.
- ANDĚL, R. a kol. *Frýdlantsko: minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor*. Liberec: Knihy 555, 2002. 240 s.
- ANTL, J. a kol. *Tisícovky Jizerských hor*. Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, 2007. 1 vyd. 150 s.
- BITTNEROVÁ, M. *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu*. Liberec: Svaz Němců v Regionech Liberec, Lužice-severní Čechy, 2004. 188 s.
- BURDA, J. a kol. *Národní přírodní rezervace JIZERSKOHORSKÉ BUČINY*. Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, 2002. 2. vyd. 63 s.
- DÍTĚTOVÁ, V. *Skalní útvary v bučinách Jizerských hor*. *Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2009, č. 7 [cit. 2012-02-12], s. 30- 31. Dostupný také z WWW: <
http://krkonose.krnap.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=10532&Itemid=32>.
- HONSA, I. *Drahé kameny z Jizerky*. *Inflow: Krkonoše*. 2002, roč. 35, č. 8 [cit. 2011-11-02], Liberec s. 28-29.
- HONSA, I. *Geologické zajímavosti Jizerských hor*. In: *Ročenka Jizersko-ještědského horského spolku*, Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, roč. 2004, č. 3. s. 112-114
- HÜBLER, F. *Führer durch das Jeschken- und Isergebirge, Theile des Lausitzer und Mittelgebirges durch Reichenberg und Umgebung*. Liberec: Paul Sollors, 1902. 582 s.
- CHALOUPSKÝ, J. *Geologie Krkonoš a Jizerských hor*. Praha: Academia, 1989. 288 s.
- CHLUPÁČ, I. *Geologická minulost České republiky*. Praha: Academia, 2002. 436 s.
- CHYTLIL, A. *Chytilův místopis Československé republiky*. Praha: Alois Chytil, 1930. 3. vyd. 1488 s.

- CHYTIL, A. *Chytilův místopis Republiky Československé: za souhlasu ministerstva pošt a telegrafů sestavil a svým nákladem vydal Alois Chytil*. Praha: Alois Chytil, 1922. 1648 s.
- JECH, K.; KAPLAN, K. *Dekrety prezidenta republiky, 1940-1945 : Dokumenty. 1*. Brno Doplněk, 1995. 475 s.
- JÓŽA, M.; VONIČKA, P. *Jizerskohorská rašeliniště*. Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, 2004. 159 s.
- KARPAŠ, R. a kol. *Jizerské hory. 1 : O mapách, kamení a vodě*. Liberec: RK, 2009. 576 s.
- KASTNER, Q. *Osídlování českého pohraničí od května 1945 : (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka). 1. díl*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. 188 s.
- KOVAŘÍK, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*. Brno, 2009. Dizertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/22975/ff_d/disertacni_prace.pdf>.
- KOVAŘÍK, D. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960 : Demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. 107 s.
- KRAMPL, F; MAREK, J. *Příspěvek k poznání současné fauny motýlů (Lepidoptera) Jizerských hor. Inflow: Sborník Severočeského muzea*. Liberec: 1999, s. 145-188
- KŮRKA, A. *Arachnofauna rašelinišť Jizerských hor. Inflow: Sborník Severočeského muzea*. Liberec: 1995, s. 99-111
- LHOTSKÝ, O. *Vodní režim a vodohospodářský význam Jizerských hor*. Liberec: Severočeské muzeum, 1963. 30 s.
- LOZOVIUKOVÁ, K. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. In *Němci v Liberci po druhé světové válce*. Brno: Matice Moravská, 2010. s. 114- 151.
- MACKOVČIN, P. a kol. *Chráněná území ČR. III: Liberecko*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2002. 1. vyd. 331 s.
- MATĚJČEK, T. a kol. *Malý geografický a ekologický slovník: příručka pro školy i veřejnost*. Praha: nakladatelství České geografické společnosti, 2007. 132 s.
- Materiály k problematice novoosídleneckeho pohraničí. Svazek 8: Osídlení českého pohraničí v letech 1945-1959*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČAV, 1984. 92 s.

MAZÁNKOVÁ, Š. *Borovice Jizerských hor. Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2011, č. 2 [cit. 2012-02-12], s. 34. Dostupný také z WWW: <http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=11248&Itemid=37>.

MEJZROVÁ, J. *Jizerské hory: Kronika- Lesní enkláva Nová Louka. Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2005, č. 3 [cit. 2011-11-14], s. 34- 35. Dostupný také z WWW: <http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=6993&Itemid=3>.

MIKŠÍČEK, P. a kol. *Zmizelé Sudety*. Domažlice: Pro občanské sdružení Antikomplex vydalo Nakladatelství Českého lesa, 2007. 563 s.

NÁDENÍK, K. a kol. *Smrk: král Jizerských hor*. Liberec: RK, 2008. 126 s.

NOVÝ, P. *Nová Louka; Kristiánov: historie a současnost sklářských osad*. Liberec: RK, 2007. 95 s.

OTČENÁŠEK, J. *Němci v Čechách po roce 1945: na příkladu západního Podještědí*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR: Scriptorium, 2006. 207 s.

PAVLŮ, L. *Šafrány Jizerských a Lužických hor. Inflow: Jizerské a Lužické hory*, roč. 2004, č. 2. s. 34- 35.

PEŠTA, J. *Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách. Díl V., Liberecký kraj, Severní Čechy*. Praha: Libri, 2011. 399 s.

PILOUS, V. *Jizera- řeka s dvakrát ukradeným pramenem. Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2005, č. 8 [cit. 2011-11-27], s. 4- 7. Dostupný také z WWW: <http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=6978&Itemid=3>.

PLOCEK, A. *Květena Jizerských hor: 1, Přírodní poměry a přehled vegetace. Inflow: Sborník Severočeského muzea*. Liberec: 1982. s. 5-44.

PLOCEK, A. *Květena Jizerských hor: 2, Dějiny výzkumu flóry a přírody. Inflow: Sborník Severočeského muzea*. Liberec: 1983. s. 5-23.

PLOCEK, A. *Květena Jizerských hor: 3, Aceraceae až Asteraceae s. s. (excl. Cichoriaceae). Inflow: Sborník Severočeského muzea*. Liberec: 1985. s. 5-39.

- PLOCEK, A. *Květena Jizerských hor: 4, Balsaminaceae až Cyperaceae. Inflow: Sborník Severočeského muzea*. Liberec: 1986. s. 5-52.
- RABŠTEINEK, O. *Minulost, současnost a budoucnost lesů Jizerských hor*. Liberec: Severočeské muzeum, 1960. 25 s.
- Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850-2001*. Liberec: Český statistický úřad, 2003. 195 s.
- RICHTER, K. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994. 199 s.
- ROZSYPAL, A.. *Proč se před 90 lety protrhla přehrada na Bílé Desné. Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2006, č. 9 [cit. 2011-11-28], s. 30-31. Dostupný také z WWW:
<http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=9067&Itemid=2>.
- ŘEHÁČEK, M. *Krajinou větrných mlýnů. Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2009, č. 3 [cit. 2011-12-02], s. 34. Dostupný také z WWW:
<http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=10368&Itemid=32>.
- ŘEHÁČEK, M. *Jizerské hory: průvodce po horách a jejich okolí*. Liberec: Kalendář Liberecka, 2002. 255 s.
- Seznam obcí v zemi české: podle stavu z počátku roku 1948. Díl 1*. Praha: Státní úřad statistický, 1948. 243 s
- SIMM, O. *Tajemství zaniklé osady na levém břehu řeky Jizery. Inflow: Krkonoše*. 2002, Roč. 35, č. 12 [cit. 2011-12-02], s. 30- 31.
- SLAVÍK, S. *Mýtiny- Těžké osudy osady Strickerhäuser. Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2009, č. 10 [cit. 2011-12-08], s. 44- 46. Dostupný také z WWW:
<http://ipac.kvkli.cz/i2/i2.search.cls?ictx=li&disprec=1&iset=6&pg=&xrecidx=li_us_cat*0251056>.
- SLODIČÁK, M. *Lesnické hospodaření v Jizerských horách*. Jiloviště- Strnady: Projekt Grantové služby LČR. Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, 2004. 18 s. Dostupné z WWW: <http://www.lesy-cr.cz/cs/download/gs-souhrny/jizerske_hory.pdf>
- SMETANA, J.; GABRIEL, F. *Slované v Severních Čechách*. Teplice: Krajské muzeum, 1980. 22 s.

- SPALOVÁ, B. *Pohraniční prostor: žitý prostor obyvatel česko-německého pomezí v Lužických horách*. In ZICH, F. *Vytváření přeshraničního společenství na česko-německé hranici*. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 2000. s. 243- 266.
- SPURNÝ, M. a kol. *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006. 238 s.
- SÝKORA, T. *Lesní rostlinná společenstva Jizerských hor*. Liberec: Severočeské muzeum, 1971. 60 s.
- ŠMIDRKAL, L. *Chráněné a zajímavé rostliny Frýdlantského výběžku*. Nové Město pod Smrkem: Ekoporadna ORSEJ při středisku volného času ROROŠ, 2005. 11s.
- ŠPULÁK, O. *Poškození lesů v Krkonoších*. *Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2005, č. 1 [cit. 2011-12-05], s. 18- 20. Dostupný také z WWW: http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=7377&Itemid=3.
- ŠTURSA, J. *Obaleč modřínový. Největší chemická bitva v dějinách evropských národních parků. Krkonoše - Jizerské hory*. *Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2011, č. 7 [cit. 2011-12-06], s. 22-23. Dostupný také z WWW: http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=11422&Itemid=37.
- TEYROVSKÝ, V. *Zoogeografie: Určeno pro posluchače fakulty přírodních věd*. Praha: SPN, 1957. 240 s.
- TOMANDL, M. *Dějiny lesního hospodářství v Jizerských horách*. Liberec: Severočeské muzeum, 1972. 68 s.
- VEDRALOVÁ, M. *Historie poutního místa Hejnice*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, 2011. 93 s. Dostupné z WWW: http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/40564/3/VedralovaM_%20HistoriePoutn%C3%ADho_PP_2011.pdf.
- VINKLÁT, P. a kol. *Raspenava: město na Smědě*. Liberec: Knihy 555, 2007. 159 s.
- VINKLÁT, P. *Jizerské hory: Osudy památek- Větrný mlýn na Lysém vrchu*. *Inflow: Krkonoše- Jizerské hory*, roč. 2003, č. 5 [cit. 2011-12-08], s. 32-33. Dostupný také z WWW: http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=8395&Itemid=5.

VÍTEK, J. *Po kamenných krásách Jizerských hor. Inflow: Krkonoše*. 1993, roč. 26, č. 3. s. 6-7.

VONIČKA, P. *Čtyři nové mouchy pro vědu: výsledky výzkumu hmyzu Jizerských hor a Frýdlantska ve zkratce*. In: *Ročenka Jizersko-ještědského horského spolku*, Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, roč. 2009, č. 8. s. 121-125

VONIČKA, P. a kol. *Jizerské hory: průvodce naučnou stezkou Bukovec, Jizerka, rašeliniště Jizerky*. Železný brod: Jakoubě, 2001. 24 s. VONIČKA, P. a kol. *Příroda Frýdlantska*. Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, 2010. 1. vyd. 246 s.

ŽÁK, L. a kol. *Jizerskohorské přehrady a katastrofa na Bílé Desné- protržená přehrada*. Liberec: Knihy 555, 2006. 155 s.

ŽITNÝ, L. *Geologie Jizerských hor*. Liberec: Severočeské museum, 1966. 63s

Archivní prameny

Státní okresní archiv Liberec, fond ONV Frýdlant v Čechách, bez inventárního čísla, karton č. 34

Státní okresní archiv Liberec, fond ONV Frýdlant v Čechách, bez inventárního čísla, karton č. 35

Státní okresní archiv Liberec, fond ONV Frýdlant v Čechách, bez inventárního čísla, karton č. 36

Státní okresní archiv Liberec, fond ONV Frýdlant v Čechách, bez inventárního čísla, karton č. 37

Státní okresní archiv Liberec, fond OSS Frýdlant v Čechách, inventární čísla 271, karton č. 1

Webové stránky

web 1 http://www.jizerskehory.ochranaprirody.cz/wps/portal/cs/jizerske-hory/o-sprave-chko!/ut/p/c5/DcpLcoIwAADQs3gAJ2DCb0IIQBEQKViSTQdsCgwpKZ9B9PR13vYBDt6Gau2aaunUUEIQAm5-XaKrY_gG0gKncLXT2aFm9kF0myAQAt5IVb_n5-0-W2SOG0rLbKm7BotxDqIJshrEKE9U4Jb1iPa-9KlvXhhWJW8TC1CqWCGY3aoOZqwlxnmSUGVTE65XSgZbi6zae07mJuhDTEBR5uEEBaqpD1yc77Albx0gruZdjLBJ3S39TeqJcffLIescuXVs6jZa9P_JOEgYh34K9nu3-Kx9r8/?sentByLeftNavigation=true. [cit. 2011-10-30].

web 2 <http://lokalita.geology.cz/538>. [cit. 2011-10-31]

web 3 <http://old.ochranaprirody.cz/jizerskehory/index.php?cmd=page&id=433>. [cit. 2011-11-06]

web 4 [http://cs.wikipedia.org/wiki/Bifurkace_\(geografie\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Bifurkace_(geografie)). [cit. 2011-11-08]

- web 5 http://cs.wikipedia.org/wiki/Albrecht_z_Vald%C5%A1tejna.
[cit. 2011-11-10]
- web 6 <http://www.bedrichov.cz/bedrichov/obecni-kronika/sklarna-bedrichov-dejiny/>. [cit. 2011-11-14]
- web 7
http://www.dudovi.cz/jiz/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=5&lang=cs. [cit. 2011-11-14]
- web 8 <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/anihilace>.
[cit. 2011-11-15]
- web 9 <http://zajimavosti.infocesco.cz/content/clanek.aspx?clanekid=14591&lid=1>[cit. 2011-11-15]
- web 10 <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1446441>. [cit. 2011-11-15]
- web 11 <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1436931>. [cit. 2011-11-16]
- web 12 <http://www.biodiversitylibrary.org/pdf3/004959900050207.pdf>
[cit. 2011-11-19]
- web 13 <http://hornirasnice.webpark.cz/historie.htm>. [cit. 2011-11-21]
- web 14 <http://cyklotrasy.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=121599>
[cit. 2011-11-25]
- web 15
https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:TIREuH9ghtYJ:www.fd.cvut.cz/personal/_smazano_2009_05/SMISEK/dokumenty/archiv/inventare/Liberec/inventare_elektr_Lbc/325_AO%2520Jind%255B0159%255Dichovice%2520p%2520Sm.doc+Heintschelovy+tov%C3%A1rny+v+Jind%C5%99ichovic%C3%ADch+pod+Smrkem&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEESiAZIITS7gyl7Eye-oKyLIpkv3-Rtu3JU00GD1--NLkOZ4cpgLqjE5LVu5QzHEKUZzsHY75QDZcrvH-EoeV4VIEgumG3DfJgCmrk0l6HoUvHhY3ztSLTNvZYtkw0JAtm-

- IMTCEA&sig=AHIEtbQA hjqzCYmU7r93mVL4cDG-45digg.
[cit. 2011-11-25]
- web 16 <http://czso.cz/sldb/sldb10.nsf/obydomy?openform&:564079>.
[cit. 2011-11-25]
- web 17 <http://www.frydlantsko.cz/dr-cs/4867-krasny-les.html>. [cit. 2011-11-29]
- web 18 <http://czso.cz/sldb/sldb10.nsf/obydomy?openform&:564168>
[cit. 2011-12-02]
- web 19 <http://czso.cz/sldb/sldb10.nsf/obydomy?openform&:564044>.
[cit. 2011-12-04]
- web 20 http://www.dudovi.cz/index/venkov_architektura.pdf. [cit. 2011-12-05]
- web 21 <http://www.darre.org/chko-jizerske-hory>. [cit. 2011-12-05]
- web 22 <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/clanky/jizerske-hory.html>.
[cit. 2011-12-11]
- web 23 <http://voda.chmi.cz/pov10s/pdf/priloha4.pdf>. [cit. 2011-12-11]
- web 24 http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99emysl_%C5%A0%C3%A1mal.
[cit. 2011-12-11]
- web 25 <http://www.bedrichov.cz/bedrichov/obecni-kronika/1940-1970-kraceno/>[cit. 2011-03-02]
- web 26 www.jednotky.cz/objem/merice/[cit. 2012-03-02]
- web 27: www.jednotky.cz/objem/cent/[cit. 2012-03-02]

9. Seznam obrázků

Obrázek 1- Pomník obsahující jména zemřelých při protržení přehrady na Bílé Desné	18
Obrázek 2- Mapa vybraných zmizelých osad po roce 1945 1- Hohenwald, 2- Feldhäuser, 3- Börnlhaus, 4- Gross Iser, 5- Strickerhäuser	39
Obrázek 3- Velká Jizera na staré fotografii, stáří neurčeno	41
Obrázek 4- Velká Jizera, dnešní pohled na pláň kde kdysi osada stála	42
Obrázek 5- Pohlednice, zachycena je zde osada Hohenwald, datováno k roku 1929	45
Obrázek 6- Osada Mýtiny, dnešní pohled na prázdnou pláň	47
Obrázek 7- Mapa částečně zaniklých osad po roce 1945 1- Wünchen dorf, 2- Bernsdorf, 3- Schönwald, 4- Haindorf, 5- Kleine Iser	49
Obrázek 8- Srbská, pohled z roku 1941	51
Obrázek 9- Horní Řasnice, kolem roku 1930	53
Obrázek 10- Krásný les, kolem roku 1930	55
Obrázek 11- Kostel navštívení Panny Marie v Hejnicích	57
Obrázek 12- Katastrální mapa osady Jizerky, z roku 1841	59
Obrázek 13- Mapa památkové rezervace Jizerka	60
Obrázek 14- Graf průměrné roční koncentrace SO ₂ na stanicích Desná- Souš a Jizerka	65

Zdroje obrázků

- Obrázek 1 <http://stovi.info/pomnický/soubory/protdxft.htm>, 2011
- Obrázek 2 <http://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=w1>, 2011
- Obrázek 3 <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=126727>, 2011
- Obrázek 4 http://www.jizerky.eu/fotogalerie.php?g2_itemId=220, 2011
- Obrázek 5 http://www.frydlantsko.com/Fotoalbum_Frydlantsko/Vysoky/Vysoky%20005a.jpg
- Obrázek 6 <http://www.flickr.com/photos/pavelz/4558194169/>, 2011
- Obrázek 7 <http://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=w1>, 2011
- Obrázek 8 http://www.frydlantsko.com/data_Frydlantsko/hlavni.html, 2011
- Obrázek 9 http://www.frydlantsko.com/data_Frydlantsko/hlavni.html, 2011
- Obrázek 10 http://www.frydlantsko.com/data_Frydlantsko/hlavni.html, 2011
- Obrázek 11 <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Hejnice-church.jpg>
- Obrázek 12 http://www.dudovi.cz/index/venkov_architektura.pdf, 2011
- Obrázek 13 http://www.dudovi.cz/index/venkov_architektura.pdf, 2011
- Obrázek 14 http://www.lesycr.cz/cs/download/gs-souhrny/jizerske_hory.pdf, 2011

10. Seznam tabulek

Tabulka 1- Počet Němců žijících v dané lokalitě k tomuto datu (OTČENÁŠEK 2006)	27
Tabulka 2- Seznam transportů vypravených ze Sběrného střediska Frýdlant v roce 1946 Pozn.: poslední sloupec označuje, do které okupační zóny byl transport vypraven, příčemž SOP = sovětská okupační zóna, AOP = americká okupační zóna (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 35).....	32
Tabulka 3- Počet obyvatel Německé národnosti z vybraných obcí navržených k okamžitému vysídlení (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 34)	33
Tabulka 4- Počet obyvatel Německé národnosti z vybraných obcí navržených k vysídlení až po nahrazení osobami české národnosti (SOKA Liberec, ONV Frýdlant, karton č. 34)	33
Tabulka 5- počet obyvatel ve vybraných obcích (oblast podhůří Jizerských hor) k danému roku Pozn. Tabulka nerozlišuje počet obyvatel podle národnostního složení Zdroj: Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje	34
Tabulka 6- Hustota osídlení vybraných okresů na území Jizerských hor.....	36
Tabulka 7- Poválečné národnostní složení Hejnice (ANDĚL a kol. 2002).....	56